

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับคำนิยาม

- 1.1 ความหมายของคำนิยาม
- 1.2 ประเภทของคำนิยาม
- 1.3 บทบาทของคำนิยาม
- 1.4 กระบวนการเกิดคำนิยาม
- 1.5 การปลูกฝังคำนิยาม
- 1.6 คำนิยามพื้นฐาน

2. กระบวนการทำคำนิยามให้กระจ่าง

- 2.1 ความหมายกระบวนการทำคำนิยามให้กระจ่าง
- 2.2 การพิจารณาเกี่ยวกับกระบวนการทำคำนิยามให้กระจ่าง
- 2.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการทำคำนิยามให้กระจ่าง
- 2.4 เป้าหมายของการทำคำนิยามให้กระจ่าง
- 2.5 ความสำคัญของการทำคำนิยามให้กระจ่าง
- 2.6 พื้นฐานและหลักการทางจิตวิทยาเกี่ยวกับการสอนโดยกระบวนการทำคำนิยามให้กระจ่าง
- 2.7 ขั้นตอนของการทำคำนิยามให้กระจ่าง
- 2.8 คุณประโยชน์ของการทำคำนิยามให้กระจ่าง

3. ความรับผิดชอบต่อสังคม

- 3.1 ความหมายของความรับผิดชอบ
- 3.2 ความสำคัญของความรับผิดชอบ
- 3.3 ประเภทของความรับผิดชอบ
- 3.4 คุณลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ
- 3.5 การพัฒนาความรับผิดชอบ
- 3.6 การสร้างแบบวัดความรับผิดชอบต่อสังคม

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนโดยกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่าง
 - 4.1 งานวิจัยต่างประเทศ
 - 4.2 งานวิจัยในประเทศ
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อสังคม
 - 5.1 งานวิจัยต่างประเทศ
 - 5.2 งานวิจัยในประเทศ
6. กรอบความคิดในการวิจัย
7. สมมติฐานในการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับค่านิยม

1. ความหมายของค่านิยม

มีนักวิชาการหลายสาขา เห็นความสำคัญของค่านิยม เพราะมีส่วนกำหนดพฤติกรรมของบุคคลอย่างมาก นักวิชาการเหล่านี้ได้ให้ความหมายดังนี้

กู๊ด (Good .1973 : 637) ให้ความหมายค่านิยมว่า หมายถึง คุณลักษณะที่มนุษย์ได้พิจารณาแล้วเห็นว่ามีความสำคัญ มีความสำคัญ มีความหมาย และมีผลเกี่ยวข้องกับชีวิตของเขา ลักษณะนี้เป็นสิ่งที่สมาชิกของสังคมควรช่วยกันรักษา และสนับสนุนให้คงอยู่

แฟรงเกิล (Frankel.1977 : 6) ให้ความเห็นว่า ค่านิยมเป็นความคิด (idea) หรือความคิดรวบยอด (concept) ในสิ่งที่เราเห็นว่ามีความสำคัญต่อชีวิตของเรา เมื่อบุคคลมี ค่านิยมต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง นั้นแสดงว่าเขาเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น

โรเคิร์ช (Rokeach.1968 : 5) กล่าวว่า “...ค่านิยมคือความเชื่ออย่างหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะการที่เชื่อว่า วิธีปฏิบัติบางอย่างหรือเป้าหมายของชีวิตบางอย่างเป็นสิ่งที่ดี เห็นชอบสมควรที่จะยึดถือหรือปฏิบัติมากกว่าวิธีปฏิบัติหรือเป้าหมายอย่างอื่น...”

ซาโรช บัวศรี (2527 : 617) ได้กล่าวถึงค่านิยมว่า หมายถึง ความคิด พฤติกรรม และสิ่งอื่นที่คนในสังคมใดสังคมหนึ่ง เห็นว่ามีคุณค่าจึงยอมรับมาปฏิบัติตาม และหวงแหนไว้ ในระยะหนึ่ง ค่านิยมมักเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย และความคิดของคนในสังคม

พนัส หันนาคินทร์ (2528 : 19 – 23) ให้ความหมายค่านิยม หมายถึง การยอมรับนับถือ และพร้อมที่จะปฏิบัติตามคุณค่าที่คนหรือกลุ่มคนมีอยู่ต่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นวัตถุ มนุษย์ สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ รวมทั้งการกระทำในด้านเศรษฐกิจ สังคม จริยธรรม และสุนทรียภาพ ทั้งนี้โดยได้รับการประเมินค่าจากทัศนะต่าง ๆ โดยถี่ถ้วน และรอบคอบแล้ว

พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต. 2531 : 17) กล่าวถึง ความหมายของค่านิยม สรุป

ได้ว่า ค่านิยมเป็นสิ่งที่มีผลต่อพฤติกรรม เป็นตัวกำหนดบรรดาพฤติกรรมของคนในสังคม

สมุน อมรวิวัฒน์ (2535 : 103) กล่าวว่า ค่านิยมเป็นพลังความคิดพื้นฐาน ที่เป็นตัวกำหนดและผลักดันให้คนตัดสินใจเลือกปฏิบัติ โดยเห็นว่าถูกต้องและสมควร

ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ (2535 : 617) ได้กล่าวถึงค่านิยมว่า หมายถึง ความคิด พฤติกรรม และสิ่งอื่นที่คนในสังคมใดสังคมหนึ่งเห็นว่ามีคุณค่าจึงยอมรับมาปฏิบัติ และวางแผนไว้ในระยะหนึ่ง ค่านิยมมักเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย และความคิดของคนในสังคม

ทิสนา แคมมณี (2542 : 2) กล่าวถึง ความหมายของค่านิยมว่า เป็นหลักการแนวความคิด ความเชื่อที่บุคคลยึดถือเป็นคุณค่า หรือแนวทางในการตัดสินใจและการดำรงชีวิต หากค่านิยมที่แต่ละบุคคลยึดถือเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตตรงกันเป็นจำนวนมาก สิ่งนั้นก็กลายเป็นค่านิยมของสังคมไป

จากความหมายของค่านิยมต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้น สรุปได้ว่า ค่านิยมเป็นความคิด ความเชื่อที่บุคคลหรือกลุ่มคนยอมรับในคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างไม่มีเงื่อนไข โดยประเมินค่าพิจารณาเลือกสรรแล้วอย่างรอบคอบ ว่าเป็นสิ่งที่มีค่า เป็นที่ยอมรับของสังคมก็ปฏิบัติตาม ความเชื่อนั้นมีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคล ค่านิยมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในด้าน จิตใจของมนุษย์ เพราะสามารถให้ความสุขต่อการดำรงชีวิตประจำวัน และยังมีต่อสังคม ได้ด้วย เพราะเป็นพลังทางความคิดของแต่ละบุคคล ผลักดันให้มีพฤติกรรมเป็นไปต่าง ๆ ตามที่บุคคลเห็นว่าเหมาะสม มีการปฏิบัติสอดคล้องกันกับบุคคลอื่น ๆ ค่านิยมนั้นก็จะกลายเป็นค่านิยมของสังคม อาจเป็นค่านิยมที่ดีหรือไม่ก็ได้

2. ประเภทของค่านิยม

การแบ่งประเภทของค่านิยม นอกจากจะแบ่งออกเป็นค่านิยมส่วนบุคคล และค่านิยมส่วนสังคมแล้ว มีผู้แบ่งค่านิยมออกเป็นประเภทอื่น ๆ อีกหลายประการ โดยขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่ง เพื่อให้สามารถทำความเข้าใจในค่านิยม และพฤติกรรมที่สืบเนื่องมาจากค่านิยมได้อย่างดี ดังที่ อีคาร์ สแปรงเกอร์ (Sparanger. 1928, อ้างถึงใน มาลีนิ จุฑะธพ. 2537 : 269) ได้แบ่งค่านิยมของมนุษย์ออกเป็น 6 ประเภท คือ

1. ค่านิยมทางทฤษฎีหรือวิชาการ (Theoretical Value) เป็นค่านิยมที่ศึกษาหาความรู้ ความจริง เหตุผล และการรวบรวม จัดระบบความรู้

2. ค่านิยมทางเศรษฐกิจ (Economic Value) เป็นค่านิยมที่ทำให้บุคคลแสวงหาประโยชน์ ทรัพย์สิน และความมั่นคง

3. ค่านิยมทางสุนทรียภาพ (Aesthetic Value) เป็นค่านิยมที่เกี่ยวกับความชื่นชม ความพึงพอใจในความงาม ความเหมาะสม และความกลมกลืนในลักษณะต่าง ๆ

4. ค่านิยมทางสังคม (Social Value) เป็นค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับความรักเพื่อนมนุษย์ มีความประสงค์ที่ทำความประโยชน์ให้แก่เพื่อนมนุษย์

5. ค่านิยมทางการเมือง (Political Value) เป็นค่านิยมที่เกี่ยวกับอำนาจ อิทธิพล และชื่อเสียง

6. ค่านิยมทางศาสนา (Religious Value) เป็นค่านิยมในเรื่องของความเชื่อ และความยึดถือในศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออุดมการณ์อันสูงสุดในจักรวาล

ฟิลิป ฟีนิกซ์ (Philip Phenix, 1958, อ้างถึงใน ยนต์ ชุ่มจิต. 2534 :172 – 173) ได้แบ่งค่านิยมออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้

1. ค่านิยมทางวัตถุ (Material Values) เป็นค่านิยมที่เกี่ยวกับปัจจัย 4 ของมนุษย์ ได้แก่ เรื่องอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค

2. ค่านิยมทางสังคม (Social Values) เป็นค่านิยมที่ช่วยก่อให้เกิดความรัก และความสัมพันธ์กันในสังคม

3. ค่านิยมทางด้านความจริง (Truth Values) เป็นค่านิยมเกี่ยวกับความจริง ซึ่งเป็นค่านิยมที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาหาความรู้ เช่น นักวิทยาศาสตร์ และนักปราชญ์ ที่ต้องการค้นคว้าหาทฤษฎีแห่งความจริงทางธรรมชาติ

4. ค่านิยมทางจริยธรรม (Moral Values) ได้แก่ ความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบ

5. ค่านิยมทางสุนทรียภาพ (Aesthetic Values) เป็นความซาบซึ้งในความดี ความงามของสิ่งต่าง ๆ

6. ค่านิยมทางศาสนา (Religious Values) เป็นค่านิยมที่เกี่ยวกับความปรารถนา ความสมบูรณ์ของชีวิต รวมทั้งความรักและการบูชาในศาสนาด้วย

সাโรখ বাক্সী (2527 : 14 – 15) กล่าวว่า การแบ่งประเภทของค่านิยมกระทำได้หลายวิธีแล้วแต่ว่าผู้แบ่งจะยึดอะไรเป็นพื้นฐานในการแบ่ง ไม่มีการแบ่งที่เป็นการตายตัวแต่เพียงอย่างเดียว ถ้าผู้แบ่งยึดถือพระผู้เป็นเจ้าหรือพระศาสดาเป็นหลักสำคัญ ก็อาจจะแบ่งค่านิยม ออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

1. ค่านิยมที่เป็นศีลธรรม (Morality) หมายถึงค่านิยมที่เป็นศีลและธรรม โดยเฉพาะหรือได้แก่ Moral Values และ Ethical Values ซึ่งถือเอาพระศาสดาหรือพระผู้เป็นเจ้าได้กำหนดไว้ให้แล้ว

2. ค่านิยมที่เป็นข้อตกลง (Convention) หมายถึง ค่านิยมที่ประชาชนในชาติได้ตกลงเห็นชอบกำหนดกันขึ้นเองไม่ว่าจะเป็นโดยทางตรงหรือทางอ้อม ตามยุคตามสมัย ได้แก่ วินัย

ธรรมเนียม ประเพณี อุดมการณ์ กฎหมาย ฯลฯ

นาตยา ปิรันธนานนท์ (2535 : 499) ได้สรุปว่า กลุ่มนักวิชาการได้แบ่งค่านิยมออกเป็นประเภทต่าง ๆ กันได้หลายลักษณะ เช่น Fenton ได้แบ่งค่านิยมออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ค่านิยมทางพฤติกรรม ได้แก่ ค่านิยมที่เน้นความเป็นระเบียบ เช่น การเคารพ นับถือผู้อื่น ความสุภาพอ่อนโยน การตอบแทนผู้อื่น เป็นต้น
2. ค่านิยมทางกระบวนการ ได้แก่ ค่านิยมที่เป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เช่น ความมีเหตุผล รู้จักคิดสงสัย เป็นต้น
3. ค่านิยมทางสาระเนื้อหา ได้แก่ ค่านิยมด้านการเมือง ศาสนา จริยธรรม และ ค่านิยมของบุคคล

จากแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าว สรุปได้ว่า ประเภทของค่านิยมมีลักษณะคล้ายคลึงกัน สามารถแบ่งได้เป็น ค่านิยมทางวัตถุ ค่านิยมทางสังคม และค่านิยมทางจิตใจ

3. บทบาทของค่านิยม

ค่านิยมเป็นเกณฑ์หรือมาตรฐานที่บุคคลนำไปใช้เพื่อประเมินเรื่องใดเรื่องหนึ่งในสถานการณ์ต่าง ๆ กัน ค่านิยมจึงมีบทบาทในการเป็นมาตรฐานที่บุคคลนำไปใช้ในลักษณะต่อไปนี้ (กรมสามัญศึกษา. 2529 : 5) คือ

1. ค่านิยมเป็นมาตรฐานความเชื่อ ที่เรามีต่อสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน เป็นเรื่องของความคิด จิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก และเจตคติเข้ามาเป็นองค์ประกอบในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ไปในลักษณะต่าง ๆ กัน ค่านิยมมีเรื่องของความคิดเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะเรื่องของ การคิดถึงความต้องการ คนที่มีค่านิยมอย่างหนึ่งหมายความว่าเขามีความคิด มีสติปัญญาที่จะทราบ ว่าแนวทางที่ถูกต้อง จะประพฤติควรเป็นอย่างไร และค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก และเจตคติในความหมายว่า เขามีอารมณ์ ความรู้สึก เจตคติต่อสิ่งนั้นอย่างไร เห็นด้วยหรือต่อต้าน ดังนั้นถ้าเรายังทราบค่านิยมของบุคคลอื่นมากเท่าใด เราก็ยิ่งเรียนรู้ในตัวตน มากยิ่งขึ้น
2. ค่านิยมเป็นมาตรฐานของความประพฤติ ในบทบาทนี้ถือว่า ค่านิยมเป็นจุดหมายปลายทางที่จะนำบุคคลเปลี่ยนกิจนิสัยของเขา ค่านิยมช่วยให้บุคคลได้พิจารณาสิ่งที่เขาชอบหรือไม่ชอบ สิ่งใดดีหรือไม่ดี เป็นมาตรฐานความประพฤติว่าการกระทำเหมาะสม และมีคุณค่าหรือไม่เหมาะสม ไม่มีคุณค่า

จากบทบาทของค่านิยมดังกล่าวมาแล้ว พอสรุปได้ว่าค่านิยมมีบทบาทในการเป็นมาตรฐานของความเชื่อที่อาศัยความคิดและเจตคติเป็นองค์ประกอบ นั่นคือ พุทธิพิสัย และ จิตพิสัย เป็นส่วนประกอบของการสร้างความเชื่อ และในฐานะที่เป็นมาตรฐานความเชื่อและความ

ประพจน์ อาจใช้เป็นมาตรฐานแลกเปลี่ยนกัน ในระหว่างตัวบุคคลหรือใช้กับแต่ละบุคคลหรือแต่ละสังคมได้

4. กระบวนการเกิดค่านิยม

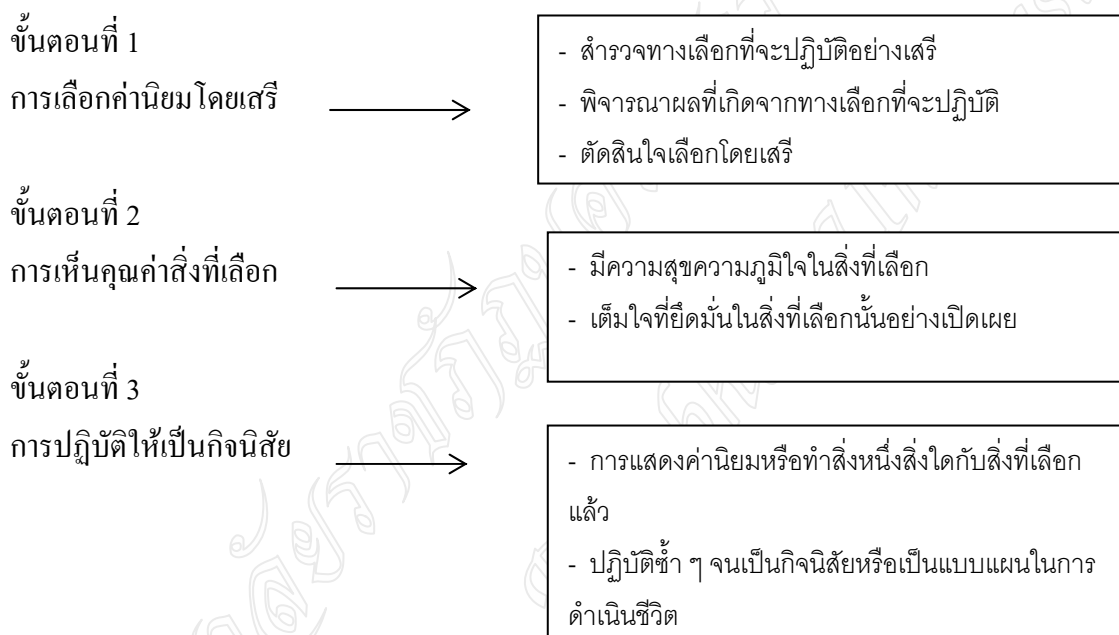
ค่านิยมเกิดจากการเรียนรู้ประสบการณ์ตั้งแต่วัยเด็ก จากสิ่งแวดล้อมในบ้าน เด็กจะรับเอาค่านิยมต่าง ๆ จากบิดามารดา บุคคลรอบ ๆ ตัวเด็ก เมื่อเข้าโรงเรียนก็จะรับเอาค่านิยมจากโรงเรียน จากสถาบันทางสังคมอื่น ๆ เช่น สโมสร วัด กลุ่มเพื่อน ตลอดจนสื่อสารมวลชนต่าง ๆ ถ้าค่านิยมที่เขารับรู้ใหม่ ๆ แตกต่างจากที่เขาเคยมีมาก่อนจากบิดา มารดา และเขาพอใจ เขาก็จะทิ้งค่านิยมบางอย่างไป แล้วรับเอาค่านิยมใหม่ที่เหมาะกับความต้องการ ความสนใจ ความนิยมชมชอบ หรือบุคลิกภาพที่แท้จริงของเขา และค่านิยมนั้นก็จะอยู่ภายใต้บรรทัดฐานของสังคมหนึ่ง ซึ่งเขาสามารถยึดเป็นมาตรฐานในการดำเนินชีวิตของคนต่อไป

ยนต์ ชุมจิต (2534 : 171 – 172) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่ทำให้บุคคลเกิดค่านิยม ดังนี้

1. ความคิด และประสบการณ์ คนที่มีประสบการณ์มากย่อมได้รู้ได้เห็นสิ่งต่าง ๆ มาก ทำให้เกิดความคิดถึงข้อดีข้อเสียของสิ่งที่ตนปฏิบัติ และพิจารณาแล้วว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นควรทำหรือไม่ควรทำ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดการตัดสินใจเลือกกระทำในสิ่งที่เห็นว่าเหมาะสม และรับเอาเป็นค่านิยมของตน
2. การอบรมสั่งสอน การอบรมสั่งสอนที่ถูกวิธีจะช่วยให้ผู้ที่ได้รับ เกิดสำนึกอันถูกต้อง เป็นค่านิยมที่ยึดไว้เป็นแนวปฏิบัติเฉพาะตน แต่การอบรมสั่งสอนจะต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง
3. การชักชวนจากบุคคลอื่น บุคคลที่ใกล้ชิดเป็นที่เคารพนับถือ จะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทำให้บุคคลเกิดค่านิยมใหม่ได้
4. การศึกษาเล่าเรียน การศึกษาเล่าเรียนทำให้บุคคลได้รับความรู้ ความคิด และประสบการณ์รู้จักวิธีการวินิจฉัย ว่าสิ่งใดควรหรือไม่ควร เป็นเหตุให้เกิดค่านิยม และมีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมใหม่ ๆ
5. การเห็นตามกัน คนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะมักจะมีความเห็น ความรู้สึกนึกคิดคล้าย ๆ กัน เช่น กลุ่มวัยรุ่นมักจะชอบอะไรเหมือน ๆ กัน เกิดเป็นค่านิยมใหม่ ๆ ที่คล้ายคลึงกันในสังคม
6. การใช้กฎข้อบังคับ การใช้กฎข้อบังคับเป็นวิธีที่ต้องการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนา บางสิ่งบางอย่างในเวลาจำกัด การใช้กฎข้อบังคับนี้ หากผู้ที่มิหน้าที่ในการรักษากฎระเบียบ ได้กระทำหน้าที่ของตนอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องแล้ว คนที่เคยรู้สึกลำบากใจในการปฏิบัติ บางสิ่งบางอย่าง เมื่อทำไปนาน ๆ จนเกิดความเคยชินแล้วก็จะกลายเป็นนิสัยไปเอง

7. ความนิยมตามยุคตามสมัย เกิดขึ้นได้กับบุคคลทุกระดับ แต่มีช่วงระยะเวลาไม่นาน เช่น การแต่งกายเมื่อเวลาเปลี่ยนไป ทำให้ค่านิยมการแต่งกายเปลี่ยนไปด้วย

ธีระ ชัยยุทธขรรยง (2535 : 50) ได้นำแนวความคิดของ แรธส์, ฮาร์มัน และไซมอน มาสรุปเป็นขั้นตอนการเกิดค่านิยมดังแสดงในภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 ขั้นตอนการเกิดค่านิยม

ที่มา : ธีระ ชัยยุทธขรรยง, 2535 : 50

ทิสนา แคมมณี (2542 : 8) กล่าวว่า การเกิดค่านิยมอาจมาจากการเรียนรู้โดยการสังเกตจากตัวแบบ ซึ่งสามารถที่จะถ่ายทอดทั้งความคิดและการแสดงออกได้พร้อม ๆ กัน โดย ตัวแบบอาจเป็นบุคคลจริง ๆ เป็นสัญลักษณ์ ได้แก่ ตัวแบบที่เสนอผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยู การ์ตูน โทรทัศน์ หรือหนังสือนวนิยาย

ธีรศักดิ์ อัครบวร (2543 : 99) กล่าวว่า ค่านิยมเกิดจากปัจจัยต่าง ๆ สรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ความคิดและประสบการณ์ คนที่มีประสบการณ์มากย่อมพบเห็นสิ่งต่าง ๆ มาก ทำให้สามารถเปรียบเทียบ ข้อดี ข้อเสีย ของสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนพฤติกรรมที่ควรหรือไม่ควรทำ สามารถตัดสินใจเลือกกระทำในสิ่งที่เห็นว่าเหมาะสมได้ดี

2. การอบรมสั่งสอน ผู้ที่ได้รับการอบรมสั่งสอนให้มีสำนึกที่ถูกต้อง และได้ฝึกฝนอย่างต่อเนื่องจึงจะบังเกิดผล เป็นค่านิยมที่ถูกต้องดีงาม

3. การชักชวนจากผู้ที่ไม่ใกล้ชิด บุคคลที่ไม่ใกล้ชิดเป็นที่เคารพนับถือ จะมีอิทธิพลต่อ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือค่านิยมของบุคคลได้อย่างมาก เช่น การติดยาเสพติด หรือของมีเงินมาของเด็กวัยรุ่น มีสาเหตุมาจากการชักชวนของเพื่อนเป็นปัจจัยสำคัญมากที่สุด

4. การปลูกฝังอุดมการณ์ อุดมการณ์เป็นเรื่องของความเชื่อ คนที่ได้รับการปลูกฝังให้มีความเชื่อยึดถือในสิ่งใดก็จะปฏิบัติตามความเชื่อนั้น ๆ ยากแก่การเปลี่ยนแปลง เช่น คนที่ได้รับการปลูกฝังให้ยึดมั่นในความเป็นประชาธิปไตยแล้ว ย่อมยากที่จะถูกชักชวนให้เลื่อมใสต่อการปกครองในระบอบเผด็จการ

5. การศึกษาเล่าเรียน การศึกษาทำให้ได้รับความรู้ ความคิดและประสบการณ์ ทำให้รู้จักวิธีการวินิจฉัยว่าสิ่งใดควรไม่ควร

6. การเห็นตามกัน คนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ มักจะมีความรู้สึกนึกคิดคล้าย ๆ กัน คนในแต่ละท้องถิ่นย่อมจะชอบอะไรเหมือน ๆ กัน เช่น วิธีปรุงอาหาร การต้อนรับแขก เป็นต้น

7. การใช้กฎ หรือข้อบังคับ เป็นวิธีต้องการเปลี่ยนแปลง หรือปลูกฝังบางสิ่งบางอย่างในเวลาจำกัด การบังคับให้กระทำบางอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง จนเกิดความเคยชิน แล้วจะกลายเป็นการยอมรับในที่สุด

8. ความนิยมตามยุคตามสมัย ค่านิยมบางอย่างเป็นความนิยมตามยุคตามสมัยที่เกิดขึ้นได้กับบุคคลทุกระดับ แต่ค่านิยมแบบนี้มักจะมีช่วงระยะเวลาไม่นานนัก เช่น คนที่เคยนิยมชมชอบกีฬากระดานโลก เฉพาะในเวลาช่วงที่มีการแข่งขัน พอเวลาเปลี่ยนไปก็เลิก

สรุปได้ว่า บุคคลและสังคมอาจเกิดค่านิยมขึ้นได้ โดยอาศัยประสบการณ์ของตนเอง หรือการได้พบเห็นตัวแบบในสังคม การได้รับการอบรมสั่งสอนและการชักชวนจากเพื่อน ตลอดจนการเกิดค่านิยมจากการปลูกฝังอุดมการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดต่อกันมา หรือความนิยมชมชอบคล้อยตามกันจากแบบอย่างที่น่าปฏิบัติตามยุคตามสมัย หรือการถูกบังคับด้วยกฎเกณฑ์ จนเกิดการยอมรับด้วยความเคยชิน เพราะความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น ซึ่งทำให้เกิดค่านิยมในตัวเอง และอาจเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะแวดล้อมของสังคมต่อไปได้อีกด้วย

5. การปลูกฝังค่านิยม

การพัฒนาค่านิยมในตัวเด็ก จำเป็นต้องใช้เวลาและต้องระมัดระวังถึงผลดี ผลเสียในอนาคตต่อไปข้างหน้ายาวนาน เราจำต้องวิเคราะห์และประเมินให้แน่ใจว่า เราต้องการค่านิยมอะไร ค่านิยมนั้นพึงประสงค์อย่างแท้จริงหรือไม่ รวมทั้งวิธีการปลูกฝังด้วย ซึ่งต้องอาศัยการสังเกต และใช้หลักจิตวิทยาพัฒนาการด้วยจึงจะได้ผล จากการวิจัยพบว่า คนที่ได้รับการปลูกฝัง

ค่านิยมจนรู้และเข้าใจแล้ว ก็ไม่แน่ว่าจะไปว่าคนนั้นจะมีค่านิยมเช่นนั้นจริง พ่อ แม่ บ้าน สิ่งแวดล้อมจะเป็นตัวอย่างที่จะถ่ายทอดค่านิยมให้เด็กได้มากที่สุด การเป็นตัวอย่างที่ดีและเรียนรู้วิธีการปลูกฝังค่านิยมให้เด็กตามพัฒนาการ และความต้องการของเด็กเป็นเรื่องจำเป็น

สมุน อมรวิวัฒน์ (2535 : 115) ได้เสนอแนะว่าให้เด็กได้พบกับสภาพแท้จริงในโรงเรียน หรือพบกับสถานการณ์จำลองในห้องเรียน ซึ่งครูสามารถจะจัดขึ้นได้ในการเรียนในชั้นเรียนไม่ว่าจะเป็นวิชาใดก็ตาม ครูควรให้นักเรียนได้แสดงบทบาทสมมติ ได้เผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ที่ครูและนักเรียนสร้างขึ้นเพื่อเป็นสิ่งที่เร้า ได้ลองจัดสถานการณ์ต่าง ๆ ขึ้น เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสเลือก รู้วิธีเลือก ตรวจสอบสิ่งที่ตนเลือก ไตร่ตรองถึงผลการเลือกแล้วตัดสินใจ เมื่อตัดสินใจแล้ว การประเมินผล จะช่วยให้เขาเกิดความมั่นใจที่ได้กระทำ ภูมิใจ และสุขใจ ที่ได้กระทำอยู่เสมอ

สุพัตรา สุภาพ (2536 : 29) กล่าวว่า ค่านิยมและจริยธรรมไม่ใช่เรื่องของการท่องจำเป็น เรื่องของการสั่งสมทีละเล็กละน้อยซึ่งสอดแทรกได้ในทุกเรื่อง ดังที่ พันธ์ หันนาคินทร์ (2526 : คำนำ) ได้กล่าวว่า การสอนค่านิยมนั้น ถ้าจะให้ได้ผลเต็มที่ก็ควรจะได้สอดแทรกลงไป ในวิชาต่าง ๆ เท่าที่โอกาสและเนื้อหาของวิชาจะอำนวยให้ การที่จะทำเช่นนั้นจำเป็นจะต้องได้รับความสนับสนุนจากฝ่ายบริหารที่จะกระตุ้นและส่งเสริมครูผู้สอนให้เห็นความสำคัญของค่านิยม และจะต้องจัดรายการต่าง ๆ ในการเรียนการสอนรวมทั้งกิจกรรมเสริมหลักสูตรให้สอดคล้อง และเอื้อต่อการสอดแทรกการปลูกฝัง หรือพัฒนาค่านิยมเข้าไปในเนื้อหาหรือกิจกรรมของวิชาที่สอน และที่สำคัญก็คือการหาทางให้นักเรียนได้ปฏิบัติตามค่านิยมเหล่านั้นด้วย

กล่าวโดยสรุป กระบวนการเกิดค่านิยม และพัฒนาการของค่านิยมจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคล รับประสบการณ์หรือสิ่งเร้า และเกิดความรู้ ความตระหนักและสำนึกว่า สิ่งใดควรรับหรือไม่ควรรับ ต่อจากนั้นก็จะมีปฏิกิริยาตอบโต้ประสบการณ์นั้น ๆ ในลักษณะพอใจ หรือไม่พอใจ เห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย จากนั้นประเมินค่าเพื่อเป็นมาตรฐานในการตัดสินใจประพฤติปฏิบัติ ดังนั้นค่านิยม เป็นสิ่งที่เราสามารถปลูกฝัง เปลี่ยนแปลงตามรูปแบบสังคมที่เปลี่ยนไปได้ โดยอาศัยวิธีการ ข้นตอน ใช้เวลา วิเคราะห์ และประเมินให้แน่ใจว่าค่านิยมนั้นเป็นที่พึงประสงค์แท้จริงหรือไม่ เพราะฉะนั้นเราจึงควรปลูกฝังค่านิยมเสียแต่เด็ก ๆ

6. ค่านิยมพื้นฐาน (Primary Values)

วัชร ฐวรธรรม (2525 : 7) กล่าวว่าไว้ว่า ค่านิยมพื้นฐาน คือ ค่านิยมที่จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตมนุษย์ทุกคน เป็นค่านิยมที่เป็นที่เข้าใจแล้ว เป็นที่ยอมรับแล้ว ปฏิบัติแล้วพอใจ และเกิดความสุขแล้ว ซึ่งถือว่าเป็นค่านิยมที่สำคัญที่สุด ที่ทำให้มนุษย์พัฒนาและเจริญขึ้นได้

เกียรติศักดิ์ อิชยานันท์ (2527 : 13 – 14) กล่าวว่าไว้ว่า ค่านิยมพื้นฐานสำหรับสังคมไทย เป็นค่านิยมที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้จัดทำโครงการศึกษา ค้นคว้า วิจัย ค่านิยมที่พึงประสงค์ของเยาวชนและประชาชน และได้ประกาศ เรื่อง ค่านิยมพื้นฐาน เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2525 ดังนี้

1. พึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ
2. ประหยัดและออม
3. มีระเบียบวินัย และเคารพกฎหมาย
4. ปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา
5. มีความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

กล่าวโดยสรุป ค่านิยมพื้นฐาน หมายถึง ค่านิยมที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตเป็นที่ยอมรับของสังคมเมื่อนำมาปฏิบัติแล้วทำให้ตนเองและสังคมมีความสุขและสงบสุข

กระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่าง

1. ความหมายกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่าง

แรธส์, ฮาร์มิน และไซมอน (Raths, Harmin and Simon. 1966 : 39) กล่าวถึง กระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่าง ไว้ว่า เป็นกระบวนการที่ต้องนำเอาปัญหามาคิดวิเคราะห์ เพื่อหาแนวทางให้แต่ละบุคคลยอมรับและจัดการกับค่านิยมด้วยตัวของเขาเอง ซึ่งจะนำมาเป็นพื้นฐาน และก่อให้เกิดค่านิยมประชาธิปไตย โดยใช้ปัญญาคิดไตร่ตรองอย่างเหมาะสมและอิสระ เพื่อจะส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์กับคนอื่น และกับการเปลี่ยนแปลงของโลกเพื่อการดำรงชีวิต

กรมสามัญศึกษา (2529 : 52) ได้กล่าวถึงกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่าง ว่าเป็น วิธีการที่使人ได้สำรวจค่านิยมของตนภายใต้เงื่อนไขหรือสถานการณ์ที่กำหนดไว้ และผลกระทบที่ได้จากกระบวนการนี้ ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างความคิดกับการกระทำของคน และวิธีการที่ทำให้บุคคลยอมรับความรู้สึกและความคิดด้วยตนเอง

สรุปว่าการทำค่านิยมให้กระจ่าง เป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลได้ค้นหาค่านิยมด้วยตนเองด้วยการหาเหตุผลมาพิจารณาในสิ่งที่เขาเห็นคุณค่า ภายใต้เงื่อนไขหรือสถานการณ์ ที่กำหนดไว้ โดยการตัดสินใจเลือกว่าสิ่งใดควรกระทำหรือสิ่งใดไม่ควรกระทำ จนเกิดเป็นค่านิยมของตนที่เลือกสรรด้วยตัวเอง เป็นการยอมรับทั้งความรู้สึก ความคิด และการกระทำ เข้าด้วยกัน

2. การพิจารณาการทำค่านิยมให้กระจ่าง

ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกปัจจุบัน และความต้องการตัดสินใจอย่าง

รวดเร็วในการดำเนินชีวิตแต่ละวัน ก่อให้เกิดความวิตกกังวล และเกิดสภาพบีบคั้นทางจิตใจ
อย่างยิ่ง จากสภาพดังกล่าวจึงมีนักจิตวิทยา 3 กลุ่ม ที่พยายามแก้ไขปัญหาเหล่านั้น

กลุ่มแรก ได้แก่ นักจิตบำบัด คือ รอลโล เมย์ (Rollo May) และโรเบิร์ต ทุ แอลซาจิ
โอลิ (Rober to Assagioli) นักจิตวิทยาทั้ง 2 ท่านนี้พยายามชี้ให้เห็นถึงความสำคัญ
และความจำเป็นที่มนุษย์จะต้องเรียนรู้ถึงวิธีการตัดสินใจ วิธีตั้งเป้าหมายชีวิต วิธีวางแผนชีวิต
และการสร้างอุดมการณ์ เพื่อดำเนินชีวิตให้มีความหมายมากขึ้น

กลุ่มที่สอง ได้แก่ กอร์ดอน ออลพอร์ท (Gordon Allport), คาร์ล โรเจอร์ (Carl
Rogers) และอับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) ได้ให้แง่คิด และทางปฏิบัติ
ในการดำเนินชีวิตที่สำคัญ โดยใช้วิธีแนะแนวให้คำปรึกษา

นักจิตวิทยากลุ่มสุดท้าย เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญมาก ได้แก่ หลุยส์ แรธส์ (Lotuis
Raths), เมอร์ริล ฮาร์มิน (Meril Harmin) และซิดนีย์ ไซมอน (Sidney Simon) ได้พยายามนำ
ปัญหาทางค่านิยมมาคิดใช้กับการศึกษา โดยทำการค้นคว้ากระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่างขึ้นใน
ปี ค.ศ. 1966 และพบว่า ค่านิยมนั้นย่อมสร้างเสริมเป็นค่านิยมของตนโดยผ่านกระบวนการที่เป็น
เกณฑ์มาตรฐาน 7 ขั้นตอน ในอดีตใช้การวิธอบรมสั่งสอนศีลธรรมจริยธรรม (Moralizing) แล้ว
ให้นักเรียนทำตาม นอกจากนี้ยังเชื่อว่าพยายามเป็นต้นแบบ (Modeling) ที่ดี จะสามารถสร้าง
นักเรียนให้เป็นไปตามต้นแบบที่ดีนั้น หรือถ้าใช้วิธีการให้รางวัล ให้การลงโทษหรือการบังคับขู่
เจ็บบ้าง การสร้างแรงเสริมต่าง ๆ ให้เด็กบ้าง เชื่อว่าเด็กจะแก้ไขพฤติกรรมจากเลวให้ดีขึ้น ซึ่ง
ความเชื่อในวิธีการดังกล่าว นักจิตวิทยากลุ่มนี้มีความเห็นว่าเป็นวิธีที่ไม่สามารถปลูกฝังและอบรม
หรือถ่ายทอดได้ ค่านิยมไม่สามารถเรียน หรือสร้างเสริมด้วยวิธีการอบรมสั่งสอน และค่านิยมเอง
เปลี่ยนแปลงได้เสมอ เนื่องจากมนุษย์เจริญและเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกวัน ควรใช้วิธีสอนให้นักเรียน
ได้เรียนรู้และเข้าใจระบบ หรือกระบวนการของการพิจารณาทำค่านิยมให้กระจ่างจะดีกว่า เพื่อที่
นักเรียนจะได้พัฒนาชีวิตอย่างมีเหตุผล สอนให้เขาเข้าใจว่า คนเราทุกคนมีการตัดสินใจที่ดี ๆ ได้
หลายวิถีทางด้วยกัน และสอนให้รู้จักพิจารณาถึงผลที่ได้รับจากการตัดสินใจแต่ละอย่างแต่ละครั้ง
และสอนให้รู้จักเลือกกระทำ ตลอดจนผลการตอบสนองที่ได้รับจากการกระทำ สอนให้รู้จัก
สำรวจและค้นหว่าตนได้ดำเนินชีวิตตามที่ตนเป็น ว่าเป็นคุณค่าของตนหรือไม่ เพื่อผลตอบสนอง
ในการกระทำดังกล่าว นักจิตวิทยากลุ่มนี้จึงได้คิดใช้และเรียกวิธีการนี้ว่า Value Clarification
เขียนย่อ

ว่า V.C. ในภาษาไทยมีผู้ใช้ชื่อว่า วิธีการสร้างเสริมค่านิยม หรือการทำความกระจ่างค่านิยม
หรือการกระจ่างค่านิยม หรือการทำค่านิยมให้กระจ่าง (วัชร ฐวธรรม. 2525 : 4)

การวิจัยครั้งนี้ใช้ คำว่า การทำค่านิยมให้กระจ่าง หมายถึง การที่บุคคลเห็นคุณค่าของ สิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้ว จึงเลือกแสดงออกมาเป็นพฤติกรรม เป็นการพัฒนาค่านิยมให้กระจ่างในตน แล้วสามารถนำไปทำค่านิยมให้กระจ่างกับผู้อื่นได้ และท้ายที่สุดก็ส่งผลต่อการพัฒนาการทำ ค่านิยมให้กระจ่างในสังคมด้วย

3. แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวกับการทำค่านิยมให้กระจ่าง

วัชร ฐวรธรรม (2525 : 2) กล่าวว่าไว้ว่า ปัจจุบันปัญหาหนึ่งซึ่งเป็นที่ยอมรับในวงการศึกษา และเป็นปัญหาในสังคมทั่วไป ก็คือปัญหาเรื่องค่านิยม ซึ่งเป็นเรื่องที่ใกล้ตัว และเกี่ยวข้องกับ การศึกษา การทำงาน การดำเนินชีวิตของบุคคล การประพฤติปฏิบัติอย่างไรทั้งต่อตัวเองและ สังคมนั้นขึ้นอยู่กับค่านิยมที่แต่ละบุคคลยึดถือเป็นประการสำคัญ แต่เนื่องจากค่านิยมสามารถ เปลี่ยนแปลงได้อยู่เสมอ มิได้ยืนยงคงอยู่กับที่ คงเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยตลอดชีวิต ทั้งนี้เพราะมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมเจริญขึ้น และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มนุษย์จึงเกิดความรู้สึกสับสน ไม่แน่ใจ ในค่านิยมที่ตนยึดถืออยู่ ไม่แน่ใจว่าค่านิยมใดเป็นค่านิยมที่จริงแท้ในขณะนั้น เพราะ ค่านิยม ที่เคยยึดถือมาแล้วในอดีต เมื่อมาถึงปัจจุบันค่านิยมนั้นอาจจะไม่ส่งผลดีเช่นในอดีตก็ได้ จึงเป็น สาเหตุที่สำคัญอย่างยิ่งที่ไม่สามารถสอน หรืออบรมเรื่องค่านิยมให้กับบุคคลได้ แต่จำเป็นต้อง อาศัยวิธีพิจารณาการทำค่านิยมให้กระจ่าง ซึ่งเป็นวิธีที่ช่วยให้คนเราค้นพบ พัฒนาค่านิยมที่มีอยู่ ให้เขารู้ว่าเขาจะดำเนินชีวิตด้วยค่านิยมใด และอย่างไรในแต่ละสถานการณ์ เพื่อจะได้มีเวลาสร้าง เสริมและหาความสำเร็จให้ตนเองได้ตลอดชีวิต

แรธส์, ฮาร์มิน และไซมอน (Raths, Harmin and Simon, 1966 :11,อ้างถึงในนาคยา ปิลันธนา นนท์. 2528 : 509) กล่าวว่าไว้ว่า ในการทำค่านิยมให้กระจ่างนี้ เป็นแนวคิดในการส่งเสริม ให้ครูเปลี่ยนแนวการสอนแบบเดิม ที่คอยป้อนคำถามให้นักเรียนด้วยการอบรมสั่งสอน มาเป็นการ สอนที่สร้างสภาพแวดล้อม ให้ผู้เรียนเข้าใจในการนิยามคุณค่าต่าง ๆ ด้วยตัวของเขาเอง และ เปลี่ยนแนวการสอน ที่เป็นเรื่องข้อเท็จจริงและมโนทัศน์ มาเป็นระดับของการให้คุณค่า และ ตรวจสอบค่านิยมของตนเอง และยังสัมพันธ์กับเนื้อหาวิชาที่ผู้เรียนกำลังศึกษาอยู่ โดยครูเป็น ผู้ช่วยชี้แนะแนวทางให้ผู้เรียนเปลี่ยนแบบแผนพฤติกรรมจากลักษณะที่เคยเฉื่อยชา เลื่อนลอย ให้ เขาเป็นเด็กที่เด็ดเดี่ยว กระตือรือร้นมากขึ้น รู้ว่าอะไรสมควร ซึ่งเป็นความต้องการของครูเองและ พ่อแม่ เป็นการพิจารณาค่านิยมที่เขาชอบด้วยตนเอง และผลจากการทำค่านิยมให้กระจ่างอีก ประการหนึ่ง คือ ใช้เป็นแนวทางในการสร้างหลักสูตร และการสอนโดยใช้จิตใจของผู้เรียน เป็น แกนกลาง สร้างบรรยากาศที่จะให้ผู้เรียนได้สอบถามความรู้สึกของตนเองในเรื่องต่าง ๆ ให้ โอกาสผู้เรียนได้เรียนรู้ค่านิยมส่วนตัวของเขาและของผู้อื่น เลือกค่านิยมของตัวเองแทนที่จะให้ ผู้เรียนยึดค่านิยมตามที่ผู้อื่นหยยยื่นให้ ความเชื่อของนักการศึกษาที่สนับสนุนการทำค่านิยมให้

กระจำง เชื่อว่าค่านิยมมีลักษณะเป็นกลาง ไม่มีค่านิยมใดที่ดีแท้ตลอดไป ในทุกสถานการณ์ เป็นตัวบ่งชี้ความเข้าใจในชีวิตของบุคคล อันทำให้คนเราเข้าใจตัวเองมากขึ้น

ทฤษฎีการเชื่อมโยงการเรียนรู้ของธอร์นไดค์ (Thorndikes Connectionism Theory) (ประสาธ อิศรปริดา. 2538 : 217 - 220) มีดังนี้

1. กฎแห่งผล (Law of Effect) กฎนี้ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ขึ้นอยู่กับพฤติกรรม ถ้าแสดงพฤติกรรมออกมาแล้วเกิดความไม่พอใจ พฤติกรรมนั้นก็จะถูกขจัดทิ้งไป

2. กฎแห่งการฝึก (Law of Practice or Law of Exercise) สิ่งใดที่คนเราทำบ่อย ๆ หรือมีการฝึก เราย่อมทำสิ่งนั้นได้ดี สิ่งใดที่เราไม่ได้ทำนาน ๆ เราย่อมทำสิ่งนั้นไม่ได้

3. กฎแห่งความพร้อม (Law of Readiness) คนเราจะเรียนได้ดี เมื่อเขาพร้อมที่จะเรียน และทำให้เกิดความพึงพอใจด้วย แต่ถ้าไม่ได้เรียนในสิ่งที่สนใจก็จะเกิดความรำคาญใจ

เพียเจต์ (Piaget. 1971, อ้างถึงใน อรรถพร พรสีมา. 2543 : 31 – 32) ได้ศึกษาพัฒนาการด้านการคิดและสติปัญญาของมนุษย์ว่าความสามารถทางการคิดและสติปัญญามีความสัมพันธ์กับอายุของผู้คิด และได้แบ่งพัฒนาการด้านการคิดและปัญญาของมนุษย์ออกเป็น 3 ขั้นตอนคือ

1. ขั้นการรับรู้สัมผัสและการเคลื่อนไหว ซึ่งเป็นขั้นการคิด และพัฒนาทางสติปัญญาของเด็กที่มีอายุระหว่างแรกเกิดถึง 2 ปี เด็กในวัยนี้ไม่สามารถฝึกให้คิดในเรื่องที่เป็นจินตนาการ และซับซ้อนได้

2. ขั้นเตรียมตัวและรู้จักคิดเชิงรูปธรรม เป็นขั้นการคิดและพัฒนาการคิดและพัฒนาทางสติปัญญาของเด็กอายุระหว่าง 2 – 11 ปี โดยในช่วงอายุ 2 – 4 ปี เป็นขั้นที่เด็กเอาแต่ใจตัวเอง ตัดสินใจตามที่มองเห็น เมื่ออายุ 4 – 7 ปี จะเป็นขั้นของการคิดได้เอง สามารถใช้ภาษาในการสื่อความหมาย รู้จักแยกแยะหมวดหมู่ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล เมื่ออายุ 7 – 11 ปี เป็นขั้นการใช้ความคิดเชิงรูปธรรม เด็กรู้จักคิดด้วยเหตุและผล สามารถจัดประเภทและหมวดหมู่ จัดลำดับขั้นตอนได้ คิดแก้ปัญหาเป็นขั้นตอนและคิดย้อนกลับ เข้าใจความกว้าง ปริมาตรเชิงนามธรรม เข้าใจกาลเวลา ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น สำรวจความคิดเห็นของตนเอง คิดเรื่องคุณธรรม และพยายามหาสิ่งที่ถูกต้อง

3. ขั้นการใช้ความคิดเชิงนามธรรม เป็นขั้นการคิดของเด็กที่มีอายุระหว่าง 11 – 15 ปี เด็กวัยนี้สามารถคิดได้โดยไม่ต้องอาศัยวัตถุเป็นสื่อ รู้จักวิเคราะห์ตีความ ทดสอบสมมติฐาน รู้จักวางแผนก่อนลงมือทำ สามารถนำวิธีแก้ปัญหาที่เรียนไปใช้ในการแก้ปัญห่อื่น ๆ สามารถคิดอย่างมีเหตุผลมากขึ้น และสามารถสร้างความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ได้ มีความเชื่อมั่นในความคิดของตนเอง และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ยอมรับบทบาทและหน้าที่ของตนในสังคม

สามารถควบคุมตนเองด้านจริยธรรม สนใจความหมาย เหตุการณ์ และการกระทำ สนใจ
จุดมุ่งหมายในการดำเนินชีวิต

ช่วงอายุดังกล่าวกับพัฒนาการดังกล่าวเป็นเพียงตัวเลขโดยประมาณ อัตราพัฒนาการ ยัง
ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อม การอบรมเลี้ยงดู อย่างไรก็ตามแนวคิดของเพียเจต์ จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง
ต่อการจัดกิจกรรมและสื่อ เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

มาสโลว์ (Maslo, อ้างถึงใน วัชร ฐวธรรม. 2541 : 193 – 195) ได้ศึกษาทฤษฎี
มนุษย์นิยม และพบว่า คนจะพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่ตนต้องการโดยหลักสัจการแห่งตน
(Self – actualized) คือ คนจะต้องเป็นตัวของตัวเองจริง ๆ และกว่าจะถึงขั้นนี้จะต้องมีคุณธรรม
ก่อน โดยตั้งเป็นทฤษฎีพัฒนาการบุคลิกภาพตามความต้องการ 5 ขั้น เริ่มตั้งแต่

ขั้นที่ 1 ด้านร่างกาย ยังมีความต้องการด้านการเจริญเติบโต ต้องการเงิน แสวงหาเพศ
คือ มีความต้องการตั้งแต่เกิด

ขั้นที่ 2 ความมั่นคงปลอดภัย ยังใกล้เคียงกับขั้นที่ 1 ยังไม่ถึงขั้นจิตใจ แต่จะอยู่ใน
ลักษณะที่เด็กต้องการให้มีพ่อแม่อยู่ข้าง ๆ รู้สึกถึงความปลอดภัย

ขั้นที่ 3 ความรักและความเป็นห่วงกันและกัน เมื่อขั้นที่ 1 กับ 2 เต็มแล้ว คนจะ
ต้องการความรัก ความเมตตา การให้ การเสียสละ ความจริงใจ ความเข้มแข็ง ความมีพลัง

ขั้นที่ 4 ความมีเกียรติและการยอมรับนับถือกันและกัน เมื่อคนได้รับความรัก
ความเมตตา เรารักเขา เขารักเรา เมื่อเรารักเต็มไปด้วยรัก เราจะแสวงหาศักดิ์ศรี คือ จะมี
ศักยภาพในความสำเร็จ มีความคิดริเริ่ม เชื่อใจคน ให้ความไว้วางใจ รู้จักพึ่งตนเอง เป็นตัวของ
ตัวเอง ตัวในที่นี้คือศักดิ์ศรีนั่นเอง

ขั้นที่ 5 ค่านิยมของความเป็นมนุษย์ เป็นค่านิยมสูงสุดของตนเอง เป็นความต้องการ
สูงสุดของคน หมายความว่ามนุษย์ทุกคนควรจะมีจริยธรรมไปจนถึงขั้นนี้ คือมนุษย์ต้องเต็มขั้นที่ 3
และขั้นที่ 4 ก่อน แล้วจึงจะแสวงหาขั้นที่ 5 เมื่อถึงขั้นนี้ก็หมายความว่าคน ๆ นั้นจะเป็นตัวตนจริง
ๆ จะเป็นธรรมชาติ จะไม่มีความอยากอะไรอีกแล้ว จะเข้าสู่สัจธรรม และการที่มนุษย์จะแสดง
พฤติกรรมอะไรออกมา จะต้องเกิดจากความต้องการ เราเรียกว่าแสวงหา การแสวงหาเป็นตัวช่วย
ให้เกิดพฤติกรรมนั้น

ทฤษฎีจริยศึกษาของ ดาวันี และเคลลี (Downey and Kelly. 1986) การศึกษาของ
ทฤษฎีนี้มีความหมายในแนวของ “การให้การศึกษาด้านจริยธรรม” เช่นเดียวกัน โดยหมายถึง
กระบวนการส่งเสริมบุคคลให้มีความสามารถคิดด้วยตนเองต่อประเด็นต่าง ๆ ทางจริยธรรม ทฤษฎี
นี้ปฏิเสธความหมายของการจริยศึกษาในแนวทางการฝึกฝนทางจริยธรรม (Moral Training) หรือ
การอบรมให้ทำตามคำสั่งสอน (Moral Instruction) ทั้งนี้เนื่องจากพิจารณา เห็นว่า สังคม

เปลี่ยนแปลงไปเป็นสังคมแบบเปิดมากขึ้น ทักษะต่อประเด็นปัญหาต่าง ๆ ของสังคม มีลักษณะกว้างขวางและหลากหลาย รวมทั้งประเด็นทางจริยธรรมใหม่ ๆ ที่คนรุ่นก่อนไม่ได้ให้แนวทางของคำตอบไว้ ลักษณะสังคมเช่นนี้ จำเป็นต้องเตรียมอนุชนให้เป็นผู้มีระบบความคิดแบบยืดหยุ่น เป็นผู้มีความสามารถจะปรับประยุกต์แนวความคิด ในการจัดการกับประเด็นปัญหาทางจริยธรรมใหม่ ๆ และเป็นผู้มีความอดทนต่อทักษะ ความเห็นต่อประเด็นปัญหาหนึ่ง ๆ ที่มีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย

ทฤษฎีจริยศึกษาของ ซุทเธอร์แลนด์ (Sutherland, 1988) การศึกษาตามแนวทฤษฎีนี้ ให้ความสำคัญต่อการตัดสินใจทางจริยธรรม (Moral Judgement) ด้วยตนเองของบุคคล ทั้งนี้เพราะมีความเชื่อพื้นฐานว่า เมื่อบุคคลมีโอกาสดำเนินการได้ใช้เหตุผลแล้ว ย่อมจะนำไปสู่การตัดสินใจทางจริยธรรมร่วมกันได้ แม้ว่าจะให้เสรีภาพแก่บุคคล ได้ตัดสินใจด้วยตนเองอย่างมีอิสระก็ตาม การจัดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้เหตุผลนี้ ซุทเธอร์แลนด์เสนอให้ใช้เทคนิคกลุ่มอภิปราย ภายใต้บรรยากาศของกลุ่มแบบเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน ปราศจากการเย้ยหยัน หรือการแสดงกิริยา ก้าวร้าวต่อกัน และการดูแลของครูต้องไม่กำหนดข้อสรุปของบทเรียนให้แก่ผู้เรียนหรืออาจดำเนินการกลุ่มอภิปรายตามแนวคิดของเทคนิควิธีกระจ่างค่านิยมของแรตส์ และคนอื่น ๆ

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ สรุปได้ว่า การทำค่านิยมให้กระจ่างให้เกิดขึ้นกับนักเรียนนั้น ต้องอาศัยแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ นำมาผสมผสานเข้าด้วยกัน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาของมนุษย์ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม การที่ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดีจะต้องมีการพัฒนาเป็นลำดับขั้นตอนตามอายุ และการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม โดยผู้เรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติเอง พิจารณาและตัดสินใจด้วยเหตุผล แทนการไปยึดค่านิยมที่คนอื่นบังคับหรือหยิบยื่นให้ โดยผ่านกระบวนการอย่างมีขั้นตอนทั้ง 7 ขั้นในการพัฒนาและทำค่านิยมให้กระจ่าง เพื่อนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

4. เป้าหมายของการทำค่านิยมให้กระจ่าง

โดยทั่วไปการสร้างเสริมค่านิยม มีเป้าหมาย 2 ประการคือ (นาตยา ปิณฑนานนท์, 2528 : 521)

1. เป้าหมายต่อตนเอง การทำค่านิยมให้กระจ่าง มีเป้าหมายเพื่อให้บุคคลประสบผลสำเร็จ ความพอใจในคุณภาพชีวิตของตนเอง เมื่อบุคคลมองเห็นชีวิตเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับตนเอง เขาก็จะเห็นคุณค่าของชีวิต มีความยินดีต่อสิ่งที่เขาคิดเชื่อและกระทำ เกิดความเข้าใจในมโนทัศน์เกี่ยวกับตนเองดีขึ้น รู้สึกในความหมายของชีวิตมากขึ้น ดำเนินชีวิตอย่างมีเป้าหมายทิศทาง แต่มิได้หมายถึงการพ้นทุกข์ และมีความสุขตลอดเวลา เพียงแต่ทำให้ชีวิตอยู่อย่างมีความหมาย เห็นคุณค่าของตัวเอง ของผู้อื่น และของโลก

2. เป้าหมายต่อผู้อื่นและสังคม การทำค่านิยมให้กระจ่าง มีเป้าหมายเพื่อให้บุคคลเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคมที่ตนมีส่วนร่วมอยู่ นั่นคือการมีสัมพันธภาพอันดี ต่อครอบครัว ต่อเพื่อนร่วมงาน ต่อกลุ่มสังคมและสังคมวงกว้าง เพราะการทำค่านิยมให้กระจ่าง จะเกี่ยวข้องไปถึงการประพฤติปฏิบัติตนในลักษณะที่ส่งเสริมคุณค่าต่อสังคม การส่งเสริมค่านิยมเกี่ยวกับชีวิตและเสรีภาพ อันครอบคลุมไปถึงค่านิยมในเรื่องอิสรภาพ ความยุติธรรม และความเสมอภาค

กล่าวโดยสรุป เป้าหมายของการสร้างเสริมค่านิยมก็เพื่อพัฒนาบุคคล อันส่งผลไปถึงการพัฒนาสังคมด้วย

5. ความสำคัญของการทำค่านิยมให้กระจ่าง

มีเหตุผลสำคัญที่ต้องทำการทำค่านิยมให้กระจ่าง มีอยู่ 3 ประการ คือ
(กรมสามัญศึกษา. 2529 : 3)

1. ค่านิยมเป็นประหนึ่งรากฐานของการพิจารณาตัดสินใจในโลก ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา กล่าวคือ ปัจจุบันบุคคลต้องเผชิญกับทางเลือกต่าง ๆ มากมาย และจะต้องตัดสินใจด้วยตนเอง ทำให้บุคคลจะต้องกระจ่างเกี่ยวกับค่านิยมที่เป็นเรื่องส่วนตัวของบุคคล เพื่อที่จะรับผิดชอบในทางเลือกของตน

2. ค่านิยมเป็นประหนึ่งรากฐานที่ทำให้การสร้างเอกลักษณ์ของคนในสังคม ซึ่งต่างคนต่างอยู่ กระทำได้สำเร็จ เพราะการทำค่านิยมให้กระจ่างมีความสำคัญต่อการระบุรูปแบบที่พึงประสงค์ เพื่อช่วยนักเรียนในการตัดสินใจเลือกอาชีพ ในการสร้างรากฐานที่มีความมั่นคงในโลก ซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในการทำให้ประจักษ์แจ้งในความคิดเรื่องพลัง และความรับผิดชอบเกี่ยวกับชีวิตของตนเอง และในการทำประสบการณ์ทางการศึกษา ในแต่ละวันมีความหมายต่อตนเองยิ่งขึ้น

3. ค่านิยมเป็นตัวเชื่อมโยง เพื่อใช้คุณค่าที่มีอยู่ในตนของแต่ละบุคคลให้เป็นประโยชน์ การรู้จักค่านิยมของตนเองและดำเนินชีวิตตามค่านิยมนั้น ๆ จะช่วยให้บุคคลมีความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า ยิ่งกว่านั้นกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่างจะช่วยให้บุคคลสร้างความรู้สึกรู้จักในคุณค่าของตนเอง โดยการระลึกว่าคุณค่าของทุกคนมีความสำคัญที่ควรจะได้รับฟัง และเอาใจใส่ ได้มีการเน้นเช่นเดียวกันว่า การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้กำหนดค่านิยมให้กับบุคคลอื่น ๆ และแสดงออกว่าเขาได้ให้ค่านิยมแก่คนเหล่านั้นว่าเป็นเช่นไร จะช่วยให้เกิดความรู้สึกที่มีค่าของตนเองขึ้น

จากเหตุผลดังกล่าว พอจะสรุปได้ว่าการทำค่านิยมให้กระจ่าง มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันอยู่ตลอดเวลา จึงจำเป็นที่ครูจะต้องสร้างกระบวนการให้เกิดขึ้นกับนักเรียน เพื่อตัดสินใจเลือกค่านิยมของตนเองให้ได้

6. พื้นฐานและหลักการทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการสอนโดยกระบวนการ

ทำค่านิยมให้กระจ่าง

กระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่าง ครูผู้สอนต้องมีความพร้อมในเรื่องความรู้ความเข้าใจของกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่างให้กับผู้เรียน และผู้สอนต้องรู้บทบาทของตนในฐานะผู้อำนวยความสะดวกและต้องปฏิบัติได้ ตลอดจนอาศัยหลักการทางด้านจิตวิทยาเป็นพื้นฐานเพื่อให้ นักเรียนประสบผลสำเร็จในการเรียน กล่าวคือ

1. ความพร้อมของครูผู้สอนในการเข้าใจพฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออกถึงการสอน โดยการทำค่านิยมให้กระจ่าง จะต้องเข้าใจและยอมรับการกระทำของนักเรียน ตามแนวความคิดทางจิตวิทยา กลุ่มพฤติกรรมของ จอห์น บี วัตสัน ที่ว่าพฤติกรรมทุกอย่างต้องมีสาเหตุ (Behavior are Cause) กล่าวคือ องค์ประกอบที่เป็นต้นตอของการกระทำของคนมี 3 ประการคือ ความต้องการ สภาพภายในของตัวเองและสถานการณ์

2. พฤติกรรมมีทางเลือก จากหลักการที่ว่าพฤติกรรมมีสาเหตุ การแสดงออกของพฤติกรรมก็ควรแสดงได้หลายอย่าง แต่ก็ควรจะเลือกแสดง 1 อย่าง ซึ่งแสดงว่าก่อนการตัดสินใจแสดงพฤติกรรมนั้น ควรมีโอกาสเลือกจากการกระทำหลายๆ ทาง

3. พฤติกรรมมีผลลัพธ์ตามลำดับขั้นตอน การกระทำทุกอย่างต้องมีผลลัพธ์เกิดขึ้นตามมา มีทั้งผลในระยะสั้นและระยะยาว ผลที่ควรคำนึงถึงผลทางกาย อารมณ์ สังคม และเศรษฐกิจ เปรียบเทียบประโยชน์ที่จะได้รับกับส่วนรวมมากที่สุดแล้วเลือกทำพฤติกรรมนั้น

4. ความพร้อมของครูระหว่างทำการสอน ครูต้องทำตนให้เป็นผู้มีใจกว้าง รับฟังความคิดทุกอย่างของนักเรียน ไม่ถือความคิดเห็นตนเป็นใหญ่ การจะตัดสินใจการกระทำอะไรดี ให้ใช้เหตุผล และผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมากที่สุดของนักเรียนเป็นเกณฑ์ ให้โอกาสนักเรียนได้แสดงออกให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และการสรุปครูจะสรุปจากคำตอบของนักเรียน นำสู่แนวคิดที่ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของสังคม

5. ความพร้อมในเรื่องกระบวนการตัดสินใจ ครูผู้สอนต้องพยายามสร้างบรรยากาศให้มีการตัดสินใจอย่างมีระบบ และให้ฝึกตามระบบซ้ำ ๆ กัน จนเคยชินเป็นนิสัย ขั้นตอนของระบบการตัดสินใจ การตัดสินใจรายบุคคล เป็นผลมาจากประสบการณ์และค่านิยมของตนเอง เพราะทุกคนจะตัดสินใจเลือกทางที่คิดว่าเป็นประโยชน์ที่สุดกับตัวเอง ส่วนการตัดสินใจของกลุ่มต้องมีเกณฑ์เพื่อให้ส่วนรวมได้รับประโยชน์มากที่สุด (กรมสามัญศึกษา, 2529 : 105 –107)

แรธส์, ฮาร์มัน และไซมอน ทำการศึกษาเพื่อหาทางให้นักเรียนได้พัฒนาค่านิยมด้วยตนเอง เป็นวิธีการที่ผู้สอนจะไม่เป็นผู้บรรยาย ผู้บอก หรือนักเทศน์ ผู้สอนจะเป็นผู้อำนวยความสะดวก ที่เรียกว่า Facilitator คือ เป็นผู้เตรียมจัดสถานการณ์ของการเรียนไว้ก่อนเป็นแนวทาง

เพื่อยั่ว ให้ผู้เรียนคิดและตัดสินใจ การทำค่านิยมให้กระจ่างใช้หลัก 2 ประการ คือ
(กรมสามัญศึกษา. 2529 : 54)

1. การยอมรับความคิดเป็นของผู้เรียนโดยไม่ขัดแย้ง หรือชี้้นำความเห็นและการกระทำ
ให้ผู้เรียน (Psychological Satiety) ผู้สอนจะช่วยออกความเห็นตามความจำเป็น เป็นการใช้
จิตวิทยาสร้างเสริมกำลังใจและความคิดเห็นให้ผู้เรียน

2. การใช้กระบวนการเป็นยุทธศาสตร์ (Clarifying Strategies) เพื่อให้ค่านิยม
กระจ่าง ด้วยการใช้คำถามนำความคิด และให้นักเรียนวิเคราะห์ผลงานด้วยตนเองด้วยการ
เปรียบเทียบข้อดีข้อเสียของเหตุและผลตลอดจนผลลัพธ์จากพฤติกรรม

7. ขั้นตอนของการทำค่านิยมให้กระจ่าง

แรธส์, ฮาร์มิน และไซมอน (Raths, Harmin and Simon, 1966, อ้างถึงใน วัชรวิ
ธูธรรม. 2541 : 195 -197) ได้ทำการศึกษาค้นคว้ากระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่างของมนุษย์
พบว่า ค่านิยมนั้นย่อมสร้างเสริมเป็นค่านิยมของตนเองได้ โดยผ่านกระบวนการที่เป็นเกณฑ์
มาตรฐานอยู่ 7 ขั้น การที่จะบอกว่าใครยึดมั่นค่านิยมใดหรือไม่ ก็สามารถบอกได้โดยใช้เครื่องมือ
วัดที่เป็นมาตรฐาน 7 ขั้นนี้ หากค่านิยมใดไม่ได้ถูกประเมินตามมาตรฐาน 7 ขั้นนี้ จะยังคงมี
สภาพเป็นส่วนหนึ่งของค่านิยม (Patial Values) หรือเป็นเพียงข้อบ่งชี้หรือทัศนคติใน ค่านิยมต่าง
ๆ (Value Indicator) เท่านั้น ยังไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นค่านิยมที่สร้างเสริมแล้ว (Pull Values)
ของบุคคลนั้น และค่านิยมก็ไม่จำเป็นต้องสอน แต่ต้องเติม 2 ขั้นให้เต็มถึงขั้น ที่ 3 และ 4 ตาม
หลักทฤษฎีการพัฒนามูลึกภาพของมาสโลว์ก่อน โดยเพียงแต่ใช้กระบวนการที่เรียกว่า
กระบวนการ V.C. หรือ Value Clarification หรือกระบวนการให้ตัวของตัวเองพัฒนาตัวเอง
ตัวเอง ไม่มีอำนาจข้างนอกมาบังคับให้เขาปฏิบัติ และในการที่เราจะปฏิบัติอะไรก็ตาม อยู่ที่เรา
มองของเรา เรามองตัวเราอย่างไร เราปฏิบัติตัวเราอย่างไรนั้น เช่น เรามองว่า ตัวเราเป็นคนมีค่า
เราก็ปฏิบัติตัวมีค่า เรามองว่าเรามีความเชื่อมั่น เราก็ปฏิบัติตัวเรามีความเชื่อมั่น แทนที่จะบอกว่า
อะไรดี อะไรไม่ดี หรือบังคับให้ทำ ก็ใช้กระบวนการพิจารณาและทำค่านิยมให้กระจ่าง แทนสิ่งที่
บ่งชี้ ค่านิยม ได้แก่ ความเชื่อ ทัศนคติ ความคิดเห็น ความสนใจ หรือการแสดงออก มาตรฐาน
7 ขั้นนี้ ได้ถูกนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาทำค่านิยมให้กระจ่าง และเชื่อว่าคนเรา จะมี
ค่านิยมที่สมบูรณ์นั้น ต้องมีค่านิยมที่เป็นพื้นฐาน 3 กระบวนการ คือ การเลือก การเห็นคุณค่า
และการกระทำ ซึ่งแต่ละกระบวนการแยกเป็นขั้นย่อย ๆ ที่ใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐาน 7 ขั้นตอน
ดังต่อไปนี้

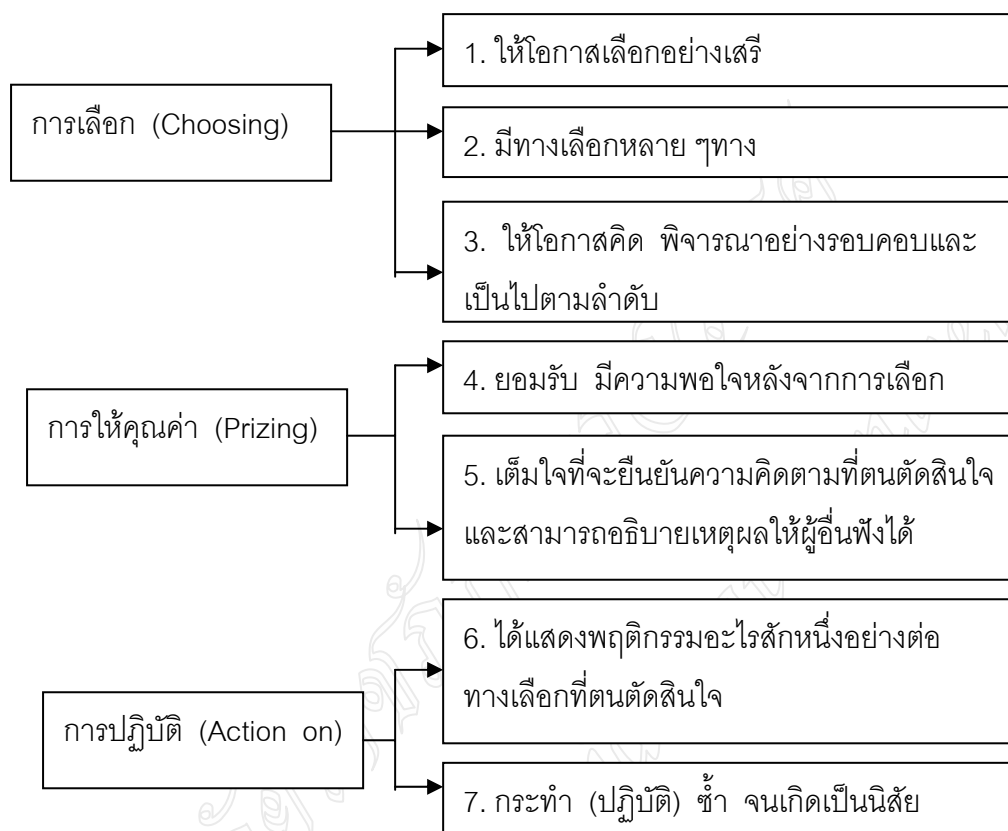
1. การเลือก
 - ขั้นที่ 1 เลือกอย่างอิสระ
 - ขั้นที่ 2 เลือกทางเลือกหลาย ๆ ทาง

2. การเห็นค่า ขั้นที่ 3 คิดพิจารณาผลที่เกิดจากแต่ละทางเลือก
 ขั้นที่ 4 ยึดมั่น มีความสุขกับทางเลือก
 ขั้นที่ 5 ยืนยันทางเลือกต่อสาธารณะ
 3. การปฏิบัติ ขั้นที่ 6 ทำบางสิ่งบางอย่างกับทางเลือก
 ขั้นที่ 7 ปฏิบัติซ้ำ ๆ ให้เป็นกิจนิสัย

จากกระบวนการทั้ง 3 ขั้นใหญ่ และจัดจำแนกเป็น 7 ขั้นตอนย่อยนั้น จะเห็นว่าประกอบด้วยองค์ประกอบที่รวมกันเข้าเป็นคุณลักษณะของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นั่นคือ ปัญญา จิตใจ และพฤติกรรม กระบวนการใน 3 ขั้นตอนแรกจัดเป็นประเภทของการเลือก ค่านิยม ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความสามารถทางปัญญาของแต่ละบุคคล ใน 2 ขั้นตอน ต่อมา เป็นขั้นของการเห็นคุณค่าต่อสิ่งที่ได้เลือก ถือเป็นความสามารถทางจิตใจ อารมณ์ และความรู้สึกของบุคคล และ 2 ขั้นตอนสุดท้ายเป็นการปฏิบัติต่อสิ่งที่ได้เลือกและเห็นคุณค่า จะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่แสดงออกมาภายนอกของบุคคล

แรธส์, ฮาร์มิน และไซมอน (Raths, Harmin and Simon.1966, อ้างถึงใน วัชรวิฑูรธรรม. 2541 : 197) ได้กล่าวว่า การใช้กระบวนการ 7 ขั้น เพื่อทำค่านิยมให้กระจ่างใน การเรียนการสอนนั้น ก่อนอื่นต้องสอนเนื้อหา ใน 1 ชั่วโมง กิจกรรมอาจจะใช้ 45 นาที ถึง 1 ชั่วโมง ในขณะเดียวกัน เราก็จะเสริมกระบวนการสร้างเสริมค่านิยมในแต่ละขั้น เข้าไปด้วย เช่น เมื่ออยากให้เด็กมีวินัย ครูไม่ต้องไปเกี่ยวข้องกับหรืออ้างเรื่องวินัย เมื่อเด็กปฏิบัติตามกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่างแล้ว เด็กก็จะมีวินัยในตนเองตามผลการวิจัยมาแล้ว และการถามว่า ประชาธิปไตยที่เกิดประสิทธิผล เกิดความรับผิดชอบในความคิดและความรู้สึกของตน ก็ต้องสอน กิจกรรมเรื่องนั้น แล้วสอดแทรกกระบวนการสร้างเสริมค่านิยมเข้าไป โดยเติมเต็มให้ได้ศักดิ์ศรี และความรักตามกระบวนการขั้น 3-4 จะเติมเต็มอย่างไรแล้วแต่จะใช้ยุทธศาสตร์อะไร ที่จะให้ กิจกรรมการเรียนการสอนนั้นผ่านไปได้ พอเด็กได้ 2 ขั้นนี้แล้วเด็กก็จะแสวงหาขั้นต่อไป คือ ขั้นที่ 5 เอง ไม่ว่าจะเรียกว่าประชาธิปไตย หรืออะไรก็ตามที นั่นก็คือขั้นที่ 5 ความเป็นตัวตน ของตนจริง ๆ หรือความเป็นมนุษย์ที่ต้องการ ซึ่งเป็นเป้าหมายที่เราต้องการเป็น Seif-actualized ในยุทธศาสตร์การสอนสมัยใหม่จะแทรกเรื่องนี้เข้าไปในการเรียนการสอน ทุกวิชาไม่ใช่สอนเฉพาะเนื้อหาเท่านั้น คือ จะสื่อด้วยความรักและศักดิ์ศรี

ดังนั้นจะเห็นว่าค่านิยมจะพัฒนาจากความสัมพันธ์ระหว่าง ปัญญา จิตใจ และ พฤติกรรมของมนุษย์ หากขั้นตอนทั้ง 3 ประการผสมผสานและสัมพันธ์กันอย่างดี ก็เชื่อว่า ค่านิยมนั้นจะเพิ่มพูนศักยภาพของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา นำมาเขียนเป็นแผนภูมิ ดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 ขั้นตอนการทำค่านิยมให้กระจ่าง

ที่มา : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา, 2529 : 55

โดยสรุปกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่างเป็นผลสะท้อนที่จะทำให้เกิดการบรรลุค่านิยม ความคิดนี้ถูกสร้างขึ้นจากสมมติฐานที่ว่า ค่านิยมทั้งหมดจะบรรลุได้จากการกระทำ ซึ่งเป็น ผลสะท้อนที่เป็นไปได้ ซึ่งสัมพันธ์กับโลกมนุษย์และมีการปฏิบัติตามสมมติฐานที่ตั้งขึ้น จนเป็นที่พอใจด้วยการใช้สติปัญญา กระบวนการนี้ทำให้เกิดความกระจ่างที่สามารถเป็นนิยามของค่านิยม เป็นการปฏิบัติบางอย่างของเกณฑ์ที่กำหนด สามารถอธิบายขั้นตอนกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่างได้ (Raths, Harmin and Simon. 1966 : 28 , อ้างถึงใน วัชร ฐวธรรม. 2541 : 197) ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนดังนี้

1. เลือกอย่างอิสระ ค่านิยมจะเป็นผลลัพธ์จากการที่บุคคลได้มีการเลือกจากทางเลือกอย่างอิสระ ถ้ามีการขู่เข็ญ ผลที่ออกมาก็ไม่เป็นความจริง ดังนั้นค่านิยมต้องเป็นการเลือกอย่างอิสระโดยบุคคล

2. เลือกจากทางเลือกหลาย ๆ ทาง ค่านิยมต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ เป็นการเลือกโดยตัวบุคคล ถ้าไม่มีตัวเลือกจากทางเลือกหลาย ๆ ทางสติปัญญา就不会เกิดขึ้น และค่านิยมก็ไม่สามารถบังเกิดผล

3. คิดพิจารณาผลที่ตามมาในแต่ละทางเลือก เป็นการกระตุ้นให้คิด ในแต่ละทางเลือก เป็นการเลือกทางเลือกจากสติปัญญา เพื่อให้ผลที่ตามมาเข้าใจกระจ่าง ซึ่งการใช้สติปัญญากับบางสิ่งบางอย่างจะเป็นการก่อผลในแนวทางของชีวิตซึ่งค่านิยมจะปรากฏออกมาจากความเข้าใจ นั่นก็คือเป็นการคิดพิจารณาในแต่ละทางเลือกและผลที่ตามมาในแต่ละทางเลือกนั้น

4. ชื่นชมและยึดมั่นมีความสุขกับทางเลือก เมื่อบุคคลมีค่านิยมบางสิ่งบางอย่างเป็นค่านิยมที่กลมกลืนกันในทางบวก บุคคลก็จะชื่นชม ยึดมั่น มีความสุขกับค่านิยมที่เขาเลือกนั้นและสามารถนำไปเป็นแนวทางของชีวิตได้ด้วย

5. ยืนยันทางเลือกต่อสาธารณะ เมื่อบุคคลเลือกบางสิ่งบางอย่างอย่างอิสระ พิจารณาทางเลือกหลาย ๆ ทางจนเกิดความภูมิใจกับทางเลือก และจิตใจที่ได้มีส่วนร่วมกับการเลือกนั้น จนทำให้บุคคลอยากที่จะยืนยันในค่านิยมต่อสาธารณะ

6. มีการกระทำต่อทางเลือก เมื่อบุคคลมีค่านิยม ซึ่งค่านิยมสามารถเป็นเกณฑ์ของชีวิต ทำให้บุคคลมีการบำรุงรักษาค่านิยมของเขาไว้ และจะใช้เวลาในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างกับค่านิยมของเขา

7. การปฏิบัติซ้ำ ๆ เมื่อบางสิ่งบางอย่างเกิดขึ้น ค่านิยมก็ปรากฏขึ้นมาใหม่ในโอกาสของชีวิตของบุคคลที่จะยึดถือ ค่านิยมที่ยึดถือจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของบุคคล ความแตกต่างของเวลา จะต้องมีการกระทำบ่อย ๆ จนกลายเป็นแบบแผนของชีวิต

จากขั้นตอนการทำค่านิยมให้กระจ่างตามแนวคิดของแรตส์, ฮาร์มัน และไซมอน ผู้วิจัยได้ปรับปรุงเป็นขั้นตอนการสอนโดยกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่าง ได้ดังนี้

ขั้นนำ นำเข้าสู่บทเรียน

ขั้นสอน

1. การเสนอปัญหา ครูเล่าเรื่องให้นักเรียนฟัง หรือแจกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ให้นักเรียนอ่าน เพื่อให้แน่ใจว่านักเรียนเข้าใจคำหรือข้อความต่าง ๆ ในเรื่อง ให้นักเรียนทำความเข้าใจกระจ่างในข้อเท็จจริงของเรื่องราว โดยขออาสาสมัครที่จะอธิบายลักษณะของปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละสถานการณ์

2. การตัดสินใจการกระทำ บันทึกลงในใบงานที่ 1

2.1 กำหนดทางเลือก ให้นักเรียนเสนอแนะทางเลือกหลายๆ ทาง เพื่อใช้ในการแก้ปัญหา

2.2 การเลือกแนวทางปฏิบัติด้วยตนเอง จากทางเลือกที่กำหนดไว้ ให้เลือกแนวทางที่เหมาะสมเพียง 1 ทางเลือก พร้อมทั้งบอกเหตุผล

2.3 การพิจารณาผลของทางเลือก จากทางเลือกและเหตุผล นักเรียนพิจารณาถึงผลดีและผลเสียของทางเลือกที่ตนเลือกไว้

3. การแสดงเหตุผลกลุ่ม นักเรียนแบ่งกลุ่ม ๆ ละ 4 - 6 คน เลือกประธาน และเลขานุการกลุ่ม นักเรียนแต่ละคนเสนอทางเลือก พร้อมอภิปรายเหตุผล ผลดีและผลเสีย ต่อกลุ่ม ประธานเป็นผู้กระตุ้นให้สมาชิกอภิปราย

4. การยึดมั่นค่านิยม ประธานแต่ละกลุ่มสรุปมติของกลุ่มเสนอต่อสมาชิก เลขานุการบันทึกมติดังลงในใบงานที่ 2

5. การแสดงค่านิยม ตัวแทนแต่ละกลุ่มเสนอมติดังกล่าวจากการอภิปรายกลุ่มย่อยต่อเพื่อนร่วมชั้น แล้วให้นักเรียนแต่ละคนตัดสินใจเลือกทางเลือกใหม่อีกครั้ง พร้อมเหตุผล บันทึกลงในใบงานที่ 3

6. กำหนดขั้นตอนการปฏิบัติตน นักเรียนและครูร่วมกันอภิปราย เพื่อหาแนวทางปฏิบัติตนในการดำเนินชีวิตประจำวันของนักเรียน บันทึกลงในใบงานที่ 4

ขั้นสรุป

ครูและนักเรียนช่วยกันสรุปใจความสำคัญของเนื้อหาอีกครั้ง

8. คุณประโยชน์ของการทำค่านิยมให้กระจ่าง

นาตยา ปิณฑานนท์ (2528 : 521 – 522) ได้กล่าวถึงคุณประโยชน์ของการทำค่านิยมให้กระจ่าง ว่ามีประโยชน์ดังนี้

1. ช่วยเพิ่มพูนความสามารถของบุคคลที่จะสื่อความคิด ความเชื่อ ความรู้สึกและค่านิยมให้ผู้อื่นทราบ
2. ส่งเสริมให้บุคคลเห็นอกเห็นใจและเข้าใจในตัวผู้อื่น
3. ส่งเสริมให้บุคคลมีความสามารถในการแก้ปัญหา
4. ช่วยให้ผู้บุคคลรู้จักการยอมรับ การเห็นด้วย การไม่เห็นด้วย ต่อความคิดเห็นในฐานะที่ตนเป็นสมาชิกของสังคม
5. ช่วยให้ผู้บุคคลมีทักษะการตัดสินใจ
6. ส่งเสริมให้ผู้บุคคลยึดมั่นในความเชื่อมั่นของตน

จากคุณประโยชน์ของการทำค่านิยมให้กระจ่างทั้ง 6 ข้อ จะเห็นได้ว่า มีประโยชน์โดยตรงต่อการพัฒนาค่านิยมทั้งต่อตนเองและสังคม

ความรับผิดชอบต่อสังคม

1. ความหมายของความรับผิดชอบ

ได้มีผู้ให้ความหมายของความรับผิดชอบไว้ดังนี้

จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2530 : 176 – 191) ระบุว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง อาการยอมตามผลที่ดี หรือไม่ดี ในกิจการที่ได้กระทำลงไป

นิภา วิจิตรศิริ (2525 : 4) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ความสนใจ ตั้งใจ ที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียรพยายามและละเอียดรอบคอบ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย รักษาสิทธิ และหน้าที่ของตน ยอมรับผลการกระทำของตน ทั้งในด้านที่เป็นผลดีหรือผลเสีย ทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

กรมสามัญศึกษา (2526 : 66) ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึง การมีความมุ่งมั่นตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การทำงานให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ยอมรับผลการกระทำนั้น และพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

สุพัตรา สุภาพ (2531 : 9) ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า คือ การรู้จักหน้าที่ ที่ตนต้องกระทำ ต้องปฏิบัติ ไม่นึกถึงแต่สิทธิแต่อย่างเดียว เช่น เป็นนักเรียนมีสิทธิที่จะมาเรียนหนังสือ ความรับผิดชอบของการเป็นนักเรียน คือ ต้องมาเรียนสม่ำเสมอ ไม่หนีเรียน ความรับผิดชอบ จึงเป็นการกระทำที่พึงกระทำ หรือควรกระทำตามสถานภาพของบุคคล

คณิรัตน์ ลาโพธิ์ (2535 : 38) ความรับผิดชอบ คือ ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ทั้งต่อตนเองและสังคม ด้วยความผูกพัน ความพากเพียรพยายาม และละเอียดรอบคอบ ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเต็มใจไม่ว่าจะเป็นผลดีหรือผลเสีย จะถูกหรือผิด ไม่ปิดความรับผิดชอบไปให้ผู้อื่น ทั้งพร้อมพยายามที่จะปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติหน้าที่ให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

จุริรัตน์ นันทยทวิกุล (2538 : 24) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง คุณลักษณะหนึ่งของบุคคลที่แสดงออกในลักษณะการมีความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่การทำงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความเอาใจใส่ มีความละเอียดรอบคอบ มีการวางแผน มีความขยันหมั่นเพียร อดทน เพื่อให้งานนั้นบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย ยอมรับผลการกระทำไม่ว่าจะเป็นผลดีหรือผลเสีย และพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า ความรับผิดชอบ คือการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุในสิ่งที่ต้องการ ด้วยการเอาใจใส่ รอบคอบและกล้ายอมรับในผลของการกระทำแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้งานที่มีคุณภาพ

2. ความสำคัญของความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะของคนไทยอย่างหนึ่งที่จะต้องปลูกฝังให้กับคนไทย (กรมการศาสนา.2525 : 2) นอกจากความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละ ความขยัน ประหยัด ฯลฯ

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2520 : 28) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ เป็นลักษณะของ ความเป็นพลเมืองคืออย่างหนึ่ง นอกจากความมีวินัยทางสังคม ความเอื้อเฟื้อ และความเกรงใจ เนื่องจากความรับผิดชอบ เป็นลักษณะนิสัย และทัศนคติของบุคคล ซึ่งเป็นเครื่องผลักดันให้บุคคลปฏิบัติตามกฎระเบียบ เคารพสิทธิของผู้อื่น ทำตามหน้าที่ของตน และมีความซื่อสัตย์สุจริต การเป็นคนที่มีความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะที่จะช่วยให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปด้วยความราบรื่นสงบสุข นอกจากนี้ยังเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการพัฒนาประเทศอีกด้วย ถ้าบุคคลในสังคมมีความรับผิดชอบจะส่งผลดังนี้

1. คนที่มีความรับผิดชอบ ย่อมทำงานทุกอย่างสำเร็จตามเป้าหมายทันเวลา
2. คนที่มีความรับผิดชอบ ย่อมเป็นที่นับถือ ได้รับการยกย่องสรรเสริญ และเป็นคุณประโยชน์ต่อตนเองและสังคม
3. ความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนให้บุคคลปฏิบัติงานสอดคล้องกับ กฎ จริยธรรม และหลักเกณฑ์ของสังคม โดยไม่ต้องมีการบังคับจากผู้อื่น
4. ทำให้เกิดความก้าวหน้า สงบสุขเรียบร้อยในสังคม
5. ไม่เป็นเหตุแห่งความเสื่อม และความเสียหายส่วนรวม

ความรับผิดชอบเป็นลักษณะของความเป็นพลเมืองดีที่สำคัญ เป็นปัจจัยอันสำคัญที่จะช่วยให้สังคมเป็นระเบียบ และสงบสุข การที่สังคมขาดความสงบสุข กล่าวได้ว่าเกิดจากบุคคลหนึ่งขาดคุณสมบัติ 5 ประการดังนี้ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2524 : 55- 57)

1. ความรับผิดชอบ
2. ความสม่ำเสมอ
3. ความเชื่อมั่นในตนเอง
4. ความซื่อสัตย์
5. ความพยายามในการพึ่งตนเอง

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะหนึ่งของบุคคลที่มีความสำคัญมาก เพราะทำให้หน้าที่หรืองานที่ได้รับมอบหมายประสบผลสำเร็จเสร็จตามเวลา มีผลทำให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ ดังนั้นหลักสูตรจึงกำหนดให้มีการปลูกฝังและพัฒนาให้นักเรียนมีความรับผิดชอบ พร้อมทั้งกำหนดให้มีการวัดในแต่ละรายวิชาด้วย

3. ประเภทของความรับผิดชอบ

จูริตัน นันทยทวิกุล (2538 : 5) แบ่งประเภทของความรับผิดชอบออกเป็น 8 ด้าน คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การรักษาป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากอันตราย โรคภัยไข้เจ็บ รักษาร่างกายให้แข็งแรง บังคับควบคุมจิตใจ ไม่ให้ตกเป็นทาสของกิเลส ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม และละเว้นความชั่ว รู้จักประมาณการใช้จ่ายตามควรแก่ฐานะ จัดหาเครื่องอุปโภคที่เหมาะสม
2. ความรับผิดชอบต่อการศึกษาเล่าเรียน หมายถึง การที่นักเรียนศึกษาเล่าเรียนจนประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมาย ด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน
3. ความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยความเอาใจใส่ ขยันหมั่นเพียร อดทนต่ออุปสรรคโดยไม่ย่อท้อ มีความละเอียดรอบคอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา ไม่ละเลยทอดทิ้งหรือหลีกเลี่ยง พยายามปรับปรุงการงานของตนให้ดียิ่งขึ้น รู้จักวางแผนงาน และป้องกันความบกพร่องเสื่อมเสียในงานที่ตนรับผิดชอบ
4. ความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน หมายถึง การยอมรับผลการกระทำทั้งที่เป็นผลดีหรือผลเสีย ไม่ปิดความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนต่อผู้อื่น พร้อมทั้งจะปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ไตร่ตรองให้รอบคอบว่าสิ่งที่ตนทำลงไปนั้น จะเกิดผลเสียขึ้นหรือไม่ ปฏิบัติแต่สิ่งที่ทำให้เกิดผลดี และกล้าเผชิญต่อความจริง
5. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง การที่นักเรียนตั้งใจช่วยเหลืองานบ้าน เพื่อแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกันตามความสามารถของตน รู้จักแสดงความคิดเห็นและปฏิบัติตนเพื่อความสุข และชื่อเสียงของครอบครัว ช่วยแก้ปัญหาที่สมาชิกในครอบครัวไม่เข้าใจกัน เมื่อมีปัญหาที่ปรึกษา และให้พ่อแม่รับทราบปัญหาของตนทุกเรื่อง
6. ความรับผิดชอบต่อเพื่อน หมายถึง การที่นักเรียนช่วยกันดักเตือน แนะนำเมื่อเห็นเพื่อนทำผิด ช่วยเหลือเพื่อนตามความถูกต้องและเหมาะสม ให้อภัยเมื่อเพื่อนทำผิด ไม่เอาเปรียบเพื่อน เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน
7. ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน หมายถึง การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน รักษาผลประโยชน์ เกียรติยศชื่อเสียงของโรงเรียน ให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ตามความสามารถและความสนใจของตน เพื่อสร้างชื่อเสียงให้แก่โรงเรียน

8. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนและสังคม บำเพ็ญประโยชน์ และสร้างสรรค์ความเจริญให้ชุมชนและสังคมอย่างเต็มความสามารถ ช่วยสอดส่องพฤติกรรมของบุคคลที่เป็นภัยต่อสังคม ให้ความรู้ ความสนุกเพลิดเพลินแก่ประชาชนตามความสามารถของตน ช่วยคิดและแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคม

กรมสามัญศึกษา (2526 : 108 – 111) แบ่งประเภทความรับผิดชอบเป็น 2 ประเภท คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง

1.1 ความรับผิดชอบทางกาย

1.2 ความรับผิดชอบทางจิตใจ

1.3 ความรับผิดชอบทางเศรษฐกิจ

1.4 ความรับผิดชอบทางสติปัญญา

2. ความรับผิดชอบต่อสังคม

ภัสรา อรุณมศรี (2533 : 4 – 5) ได้กล่าวถึงลักษณะของความรับผิดชอบว่า หมายถึงการปฏิบัติหน้าที่ให้เสร็จเรียบร้อยทันกำหนดเวลา และยอมรับผลตามที่ตนเองปฏิบัติ แบ่งเป็น 2 ด้าน คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมต่อไปนี้ คือ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน เอาใจใส่ต่อสุขภาพอนามัยของตนเอง ดูแลรักษาเครื่องใช้ส่วนตัวให้เป็นระเบียบเรียบร้อยและอยู่ในสภาพดี

2. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การปฏิบัติตามหน้าที่ 5 ด้าน คือ

2.1 ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมต่อไปนี้ คือ เคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้ปกครอง ช่วยเหลือการงานตามความสามารถและโอกาส

2.2 ความรับผิดชอบต่อชั้นเรียนและเพื่อนนักเรียน หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมที่ช่วยเหลือการงานของชั้นเรียนและเพื่อนนักเรียน

2.3 ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมที่ช่วยกิจการงานของโรงเรียน และรักษาชื่อเสียงของโรงเรียน

2.4 ความรับผิดชอบต่อชุมชน หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมที่ให้ความร่วมมือในกิจการงานของชุมชน

2.5 ความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมที่แสดงถึงการปฏิบัติตามกฎหมาย

พยงค์ จิระพงษ์ (2544 : 9) ได้กล่าวว่า ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึงคุณลักษณะทางคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนที่มีต่อบทบาทหน้าที่ของตนในเรื่องเกี่ยวกับสาธารณสมบัติ

วัฒนธรรม ประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ของสังคม ในการป้องกันรักษาอนุรักษ์และพัฒนาเกี่ยวกับสาธารณสมบัติ วัฒนธรรม ประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อมในท้องถิ่น และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งวัดได้จากความรู้สึกลึกที่แสดงออกถึงการรับรู้ การตอบสนอง การสร้างคุณค่าการจัดระบบและการสร้างลักษณะนิสัย

สรุปได้ว่า ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการกระทำการปฏิบัติตามหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมายทั้งในโรงเรียน ชุมชน และสังคม ที่เกี่ยวกับเรื่องสาธารณสมบัติ วัฒนธรรมประเพณี สภาพแวดล้อม และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน ชุมชนและสังคม ในด้านการป้องกัน รักษา แก้ไขปัญหา อนุรักษ์และพัฒนาเพื่อสร้างสรรค์ความเจริญให้ชุมชนและสังคม

4. คุณลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2524 : 77) กล่าวว่า บุคคลที่มีความรับผิดชอบ ต้องประกอบด้วยความขยันหมั่นเพียร ความละเอียดรอบคอบ ความสามารถและความรอบรู้ เอาใจใส่ และฝ่าฝืนแสวงหาความรู้อยู่เสมอ

ไชยรัตน์ ปราณี (2531 : 54) กล่าวว่า บุคคลที่มีความรับผิดชอบ ประกอบด้วยความขยันขันแข็ง ซื่อสัตย์ มีหิริโอตัมปสะ พยายามทำงานของตนเองให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี โดยไม่ละเมิดสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น รวมทั้งมีการเตรียมการวางแผนไว้ล่วงหน้า นอกจากนี้ยังรับรู้และยอมรับการกระทำของตนไม่ว่าผลการกระทำนั้นจะเป็นอย่างไร

5. การพัฒนาความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่เกิดจากการฝึกฝนตั้งแต่ในวัยเด็ก คุณลักษณะนี้จะพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ ในระยะแรก ๆ ของชีวิต เด็กยังช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ต้องอาศัยผู้อื่นตลอดเวลา แต่เมื่อโตขึ้นจะมีความสามารถด้านต่าง ๆ เพิ่มขึ้น และช่วยเหลือตัวเองได้มากขึ้นทีละน้อย ค่อย ๆ เรียนรู้เกี่ยวกับความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น (เอนกกุล กริแสง. ม.ป.ป. : 81) การฝึกให้เด็กมีความรับผิดชอบ ถ้าฝึกรวมโดยใช้เวลานานมากเกินไป ความรับผิดชอบของเด็กจะเกิดการตั้ง ไม่มีการยึดหยุ่น ทำให้เกิดความเครียดขึ้น แต่ในทางกลับกันหากปล่อยเกินไป เด็กจะไม่เกิด การพัฒนาในด้านของความรับผิดชอบ (วิวัฒน์ รักษาเคน. 2531 : 17)

ชม ภูมิภาค (2518 : 50 - 51) กล่าวถึงการปลูกฝังความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และต่อบุคคล จะต้องปลูกฝังด้วยการให้เขาได้กระทำ ไม่ใช่เกิดจากการบอกเล่าเท่านั้น วิธีสอนในโรงเรียนมีส่วนสำคัญในการปลูกฝังความรับผิดชอบเลย ควรให้รู้จักทำงานเป็นกลุ่มเป็นคณะตามความเหมาะสม ในการทำงานเป็นกลุ่ม แต่ละคนจะได้รับมอบหมายให้ทำงาน อันเป็นส่วนหนึ่ง

ของงานทั้งหมด เพื่อให้งานส่วนรวมสำเร็จด้วยดี แต่ละคนก็จะทำงานในส่วนที่ตนรับผิดชอบอย่างเต็มที่ งานสำเร็จเมื่อแต่ละคนทำงานประสานกัน หากคนใดคนหนึ่งขาดความรับผิดชอบงานก็สำเร็จลงได้ยาก

ไซค์แมน (Siedman, 1962 : 408 – 411, อ้างถึงใน จันทรา พวงยอค. 2543 : 17 - 18) ได้รวบรวมทักษะเกี่ยวกับการฝึกความรับผิดชอบของมิตตันและแฮร์ริส (Mitton & Harris) ไว้ดังนี้

1. การฝึกความรับผิดชอบ ควรเริ่มตั้งแต่เด็กอายุน้อยๆ
2. เด็กทุกคนควรมีโอกาสฝึกความรับผิดชอบ โดยการปฏิบัติจริง ให้เด็กมีส่วนร่วมในการทำงาน
3. การจัดประสบการณ์ให้เด็กรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน ควรให้เหมาะสมกับวัยและความสามารถของบุคคล
4. ควรให้เด็กทราบว่าผู้ใหญ่หวังอะไรจากตัวเขา
5. ในการฝึกความรับผิดชอบนั้น ผู้ใหญ่ต้องรู้จักยืดหยุ่น ไม่ควรเร่งรัดจนเกินไป
6. ต้องระลึกไว้เสมอว่า ในการทำงานนั้น เด็กต้องการคำแนะนำจากผู้ใหญ่
7. เด็กต้องการความไว้วางใจจากผู้ใหญ่ ดังนั้นเมื่อมอบหมายงานให้ทำ แล้วควรให้เด็กได้รับผิดชอบอย่างเต็มที่
8. เจตคติและพฤติกรรมต่อความรับผิดชอบของผู้ใหญ่ มีอิทธิพลต่อการพัฒนาความรับผิดชอบของเด็ก
9. การให้เด็กรับผิดชอบเกินความสามารถ ก็อาจจะเป็นอันตรายแก่เด็กได้

6. การสร้างแบบวัดความรับผิดชอบต่อสังคม

เนื่องจากในปัจจุบันนี้ลักษณะของความรู้สึกหรือจิตใจ มีความสำคัญยิ่งสำหรับการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาบุคคล เพราะเหตุผลและความเชื่อที่ว่า เด็กมีพฤติกรรมและการกระทำ ที่ดีนั้น จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาเสริมสร้างทั้งทางด้านสมอง คือ สติปัญญา ทางจิตใจ คือ ความรู้สึกร่วมกัน จึงได้เกิดพฤติกรรมหรือการกระทำที่ต้องการ แต่ขณะนี้พบว่าการเรียนการสอนทางด้านความรู้สึกนี้ยังไม่ประสบผลสำเร็จ ตามที่หลักสูตรได้ตั้งเป้าหมายไว้ ครูผู้สอนจึงต้องหันมาให้ความสนใจในเรื่องนี้มากขึ้น โดยเฉพาะด้านจิตใจ หรือความรู้สึกด้านค่านิยม จึงต้องมีการประเมินในด้านความรู้สึกในโรงเรียน ซึ่งคุณลักษณะด้านจิตพิสัย พอสรุปได้ดังนี้

1. ลักษณะธรรมชาติของคุณลักษณะด้านจิตพิสัย

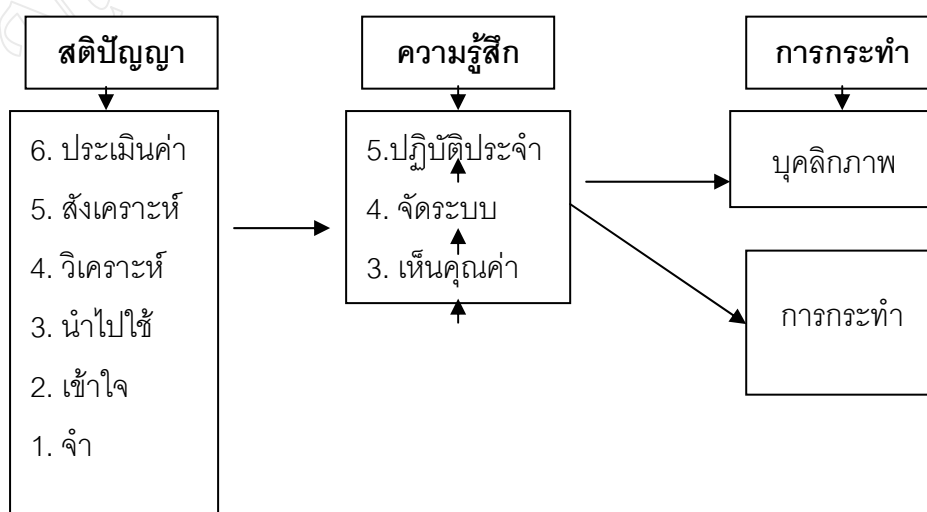
คุณลักษณะด้านจิตพิสัย เป็นคุณลักษณะทางด้านจิตใจของบุคคล ที่บ่งชี้รูปแบบของอารมณ์ หรือความรู้สึกของบุคคล ซึ่งอาจเป็นลักษณะที่ไม่แสดงออกมามีภายนอกให้บุคคลอื่น

ได้เห็นหรือเข้าใจ ตามปกติแล้วบุคคลเมื่อประสบกับสิ่งเร้าต่าง ๆ เขาย่อมเกิดหรือมีความรู้สึกต่อสิ่งเร้านั้น คุณลักษณะด้านนี้มีธรรมชาติที่สำคัญ 5 ประการ (นพพร ทิพย์สุวรรณ 2543 : 67, อ้างจาก กรมวิชาการ 2530 : 3) คือ

- 1) เป็นเรื่องของอารมณ์ เปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็วตามสถานการณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลสามารถมีการกระทำที่เสแสร้ง โดยแสดงออกไม่ตรงกับความรู้สึกจริง ๆ ของตนได้
- 2) เป็นเรื่องเฉพาะตัว กล่าวคือ แต่ละบุคคลอาจมีความรู้สึกที่เหมือนกันแต่มีรูปแบบการแสดงออกแตกต่างกันไป หรือมีพฤติกรรมที่แสดงออกเหมือนกันแต่มีความรู้สึกต่างกัน การสังเกตต้องใช้ระยะเวลายาวนานพอสมควรจึงสามารถบอกความรู้สึกได้
- 3) มีทิศทาง กล่าวคือ การแสดงออกของความรู้สึกสามารถแสดงออกได้ สองทาง ตรงกันข้ามหรือคู่กัน ได้แก่ ทิศทางบวกซึ่งเป็นทิศทางที่สังคมต้องการ และทิศทางลบ เป็นทิศทางที่สังคมไม่ต้องการ เช่น รัก –เกลียด ขยัน – ขี้เกียจ ซื่อสัตย์ – คดโกง
- 4) มีความเข้มข้น เช่น ชอบก็จะมี ชอบมาก ชอบน้อย ขยันมาก ขยันน้อย ดังนั้นบุคคลสองคนที่มีความรู้สึกเหมือนกันในสถานการณ์เดียวกัน แต่อาจแตกต่างกันในเรื่องความเข้มข้นที่บุคคลรู้สึก คือ มาก – น้อย ต่างกัน เป็นต้น
- 5) มีเป้าหมายเสมอเกิดขึ้นลอย ๆ ไม่ได้ เช่น ชอบอ่านหนังสือ ขยันเรียน ไม่ชอบอ่านหนังสือ ลักษณะสำคัญต่าง ๆ ทั้ง 5 ประการของด้านจิตพิสัยนี้ ทำให้เป็นแนวทางการวัดและประเมินผลด้านนี้แตกต่างไปจากพฤติกรรมอื่น ๆ

2. ลำดับขั้นการพัฒนาคุณลักษณะด้านจิตพิสัย

เนื่องจากความรู้สึกหรือจิตพิสัย เป็นสิ่งที่ที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคลนั้น มีการพัฒนาหรือลำดับขั้นพัฒนาที่มีความต่อเนื่อง เป็นการยากที่กำหนดแยก หรือจัดลำดับ บ่งชี้ว่า บุคคลมีความรู้สึกอยู่ที่ใดได้ชัดเจนแน่นอน พฤติกรรมด้านนี้ยังเกี่ยวพันกับพฤติกรรม ด้านสติปัญญาและการกระทำอีกด้วย พฤติกรรมทั้ง 3 ด้านของบุคคลสามารถบูรณาการรวมกันดังภาพที่ 2.3 (กรมวิชาการ. 2530 : 4, อ้างถึงใน นพพร ทิพย์สุวรรณ. 2543 : 68.)

3.การรู้คุณค่า	3.1 การรับรู้คุณค่า	ค่า ทักษะ
	3.2 การชื่นชมคุณค่า	นิยม คติ
	3.3 การยินยอมรับ	การ
ปรับ		
4.การจัดระบบ คุณค่า	4.1 การสร้างมโนภาพของคุณค่า	ตัว
	4.2 การจัดระบบคุณค่า	
5.การสร้าง บุคลิกลักษณะ	5.1 การสรุปอรรถนัยทั่วไปของคุณค่า	
	5.2 การสร้างลักษณะนิสัย	

ภาพที่ 2.4 ช่วงระดับความรู้สึกจำแนกตามลำดับและประเภทคุณลักษณะ

Source : Krathwohl. 1964 : 37

จากภาพ 2.4 การพัฒนาทางด้านความรู้สึกตามแนวคิดของเครทวอลและคณะ เห็นได้ว่า ความรู้สึกด้านจิตพิสัย มีการพัฒนาจากขั้นต่ำไปหาขั้นสูง มีรายละเอียดดังนี้

1. การรับรู้ (Receiving) เป็นขั้นแรกของความรู้สึก แต่ขั้นนี้ก็เหมือนกับขั้นความจำ เพราะเป็นลักษณะสัมผัสเบื้องต้นได้รู้ได้เห็นเท่านั้น แบ่งย่อยออกเป็น 3 อย่างคือ

1.1 การรู้จัก (Awareness) เป็นพฤติกรรมระดับที่นักเรียนรู้จักกับสิ่งเร้า ว่านั่นเป็นอะไร รู้จักเพียงผิวเผิน ยังไม่ได้คิดว่าสิ่งเร้าเหล่านั้นสำคัญ เป็นเพียงการสังเกตเห็น ปรากฏการณ์นั้น โดยปราศจากความสนใจ เช่น การรู้จักสี รูปแบบ การจัดอันดับ รู้จักไวต่อสภาพสังคม ฯลฯ

1.2 ความเต็มใจในการรับ (Willingness to receive) เป็นขั้นเต็มใจหรือพอใจ ที่จะรับรู้ มีความโอนอ่อนตามสิ่งที่พบเห็น แต่เป็นเพียงการบังคับใจเท่านั้น เช่น ฟังผู้อื่นพูดด้วยความเต็มใจ อดทนที่จะฟังอะไรให้จบ ฯลฯ

1.3 ความคุมหรือคัดเลือกการเอาใจใส่ (Controlled or Selected Attention) ความรู้สึกระดับนี้เป็นความรู้สึกต่อเนื่องจากขั้นที่แล้ว ที่แตกต่างออกไปก็คือ ความรู้สึกที่จะบอกได้ว่า อะไรควรเอาใจใส่ อะไรไม่ควรเอาใจใส่ เช่น ความรู้สึกที่ว่าชอบสิ่งนี้ อยากได้สิ่งนั้น จึงมองในลักษณะควบคุมหรือเลือกมากขึ้น แต่ความรู้สึกในระยะนี้จำแนกได้ว่าสิ่งใดพอใจ สิ่งใดไม่พอใจเท่านั้น

2. การตอบสนอง (Responding) ขั้นแรกรับรู้สิ่งใดเกิดความพอใจแล้วเลือก พอใจ สิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้ว พอถึงขั้นที่เกิดจิตใจจดจ่อ นั่นคือ เกิดความสนใจ คือชอบกิจกรรมหนึ่งมากกว่ากิจกรรมอื่น ๆ แบ่งได้เป็น 3 ระดับคือ

2.1 การยินยอมในการตอบสนอง (Acquiescence in Responding) เป็นความรู้สึกขั้นเชื่อฟังหรือยินยอมที่จะทำ แต่อาจจะยังไม่พอใจเท่าไรนัก เช่น ความตั้งใจที่จะบังคับ ตนเองให้ร่วมกิจกรรมกับคนอื่น

2.2 ความเต็มใจที่จะตอบสนอง (Willingness to Response) เป็นระดับความรู้สึกขั้นร่วมกิจกรรม ด้วยความตั้งใจ ความร่วมมือ ทำตามความต้องการหรือด้วยความสมัครใจ เช่น มีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน ร่วมมือในกิจกรรมของกลุ่มซึ่งเป็นสมาชิก

2.3 ความพึงพอใจในการตอบสนอง (Satisfaction in Response) เป็นความรู้สึกพึงพอใจในการร่วมกิจกรรม ความรู้สึกในขั้นนี้จึงลึกลงไปอีก เป็นการยินยอมเต็มใจอย่างพึงพอใจ จนเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินไปด้วย เช่น ร้องรำทำเพลงร่วมกับคนอื่นด้วยความสนุกสนานพอใจ สนุกกับบทละคร ฯลฯ

3. การรู้คุณค่าหรือค่านิยม (Valuing) ในขั้นนี้เป็นขั้นความรู้สึกรู้คุณค่าของสิ่งของปรากฏการณ์ หรือพฤติกรรม ความรู้สึกนี้ อาจยอมรับหรือไม่ยอมรับคุณค่าก็ได้ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้พิจารณาคุณค่า แบ่งเป็น 3 อย่างคือ

3.1 การรับรู้คุณค่า (Acceptance of a Value) ระดับนี้มุ่งหมายบรรยายคุณค่าของปรากฏการณ์ พฤติกรรม วัตถุสิ่งของ ฯลฯ ในระดับความเชื่อ ซึ่งอาจให้ความหมายว่าเป็นการยอมรับทางอารมณ์ต่อข้อเสนอหรือคำสอนที่เขามีพื้นฐานอย่างเพียงพอ เช่น ในชีวิตมนุษย์ควรมีการนับถืออะไรบางอย่าง รู้สึกว่าการมีเพื่อนเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตแต่งงานที่ประสบความสำเร็จ ฯลฯ

3.2 การชื่นชอบคุณค่า (Preference for Value) ในระดับนี้ไม่เพียงแต่การยอมรับคุณค่า แต่เพิ่มความรู้สึกเอาใจใส่ในคุณค่า หรือค่านิยมนั้นเพิ่มขึ้นอีก เช่น แสดงความกล้าหาญในการตรวจสอบประเด็นต่าง ๆ ที่ยังเป็นปัญหาพร้อมทั้งแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหานั้น ๆ แสดงบทบาทที่กระตือรือร้นในกิจกรรมโดยหาความรู้แบบใหม่ ฯลฯ

3.3 การยินยอมรับ (Commitment) หมายถึง ความเชื่อศรัทธาด้วยอารมณ์ ผู้ที่มีความรู้สึกระดับนี้จะแสดงพฤติกรรมยึดมั่นอย่างเห็นชัด เช่น ความซื่อสัตย์ต่อกลุ่มที่เป็นสมาชิก

4. การจัดระบบคุณค่า (Organization) ระดับนี้แยกออกเป็น 2 อย่าง คือ

4.1 การสร้างมโนภาพของคุณค่า (Conceptualization of a Value) คุณค่า หรือค่านิยมมีอยู่หลายรูปแบบ ความรู้สึกของคนอาจทำให้ค่านิยมที่มีลักษณะเดียวกันอยู่ด้วยกัน เป็น

ผลจากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ความรู้สึกมาแล้ว เรียกชื่อใหม่กลายเป็นมโนภาพของคุณค่าใหม่ ซึ่งอาจจะเป็นนามธรรมทางภาษาหรือสัญลักษณ์ก็ได้ เช่น การพยายามบ่งชี้ลักษณะศิลปวัตถุที่เขาชื่นชม การค้นหาและวิเคราะห์ถึงข้อตกลงเบื้องต้น

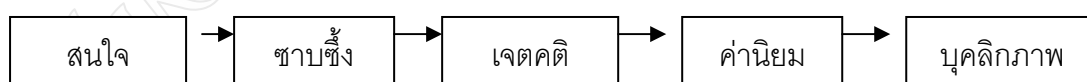
4.2 การจัดระบบคุณค่า (Organization of a Value System) ในความรู้สึกระดับนี้เป็นการจัดค่านิยมที่สลับซับซ้อนให้อยู่ในระบบเดียวกัน เพื่อให้เกิดความสมดุล บางประการ เช่น การยอมรับความจริงในด้านการปรับอารมณ์กับข้อจำกัดของความสามารถ ความถนัด ความสนใจ และเงื่อนไขทางด้านกายภาพของเขาเอง

5. การสร้างบุคลิกลักษณะ โดยคุณค่าอย่างหนึ่งหรือคุณค่าซับซ้อน (Characterization by a Value or Value Complex) ในขั้นนี้เป็นขั้นสังเคราะห์ความรู้สึกเป็นแบบมาจนกระทั่งยึดถือเป็นลักษณะนิสัย ประกอบไปด้วยส่วนประกอบย่อย 2 ส่วนคือ

5.1 การสรุปองค์ทั่วไปของคุณค่า (Generalized Set) หมายถึง ความรู้สึกซึ่งให้ความสอดคล้องภายในกับระบบของเจตคติและคุณค่าที่เวลาใดเวลาหนึ่ง ความรู้สึกตอบสนองต่อปรากฏการณ์ที่เกิดจากการเลือกสรร ระดับสูงจากกลุ่มของเจตคติและคุณค่า เช่น มินิสัย แก้ปัญหาอย่างมีระบบ ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์เพื่อหาคำตอบที่เกี่ยวข้องกับสภาพภายนอกและสังคม

5.2 การสร้างลักษณะนิสัย (Characterization) เป็นระดับความรู้สึกสุดท้ายที่ผสมผสานสรุปรวมความรู้สึกยึดเป็นอุดมการณ์ซึมซาบ เป็นลักษณะนิสัยของบุคคลมีความคงเส้นคงวา มีความมั่นคงในความคิด และปรัชญาชีวิต เช่น การพัฒนาความมีสติ การพัฒนาปรัชญาชีวิต การพัฒนาความเป็นระเบียบส่วนตัว และการดำรงชีวิตด้วยพฤติกรรม โดยอาศัยหลักทางคุณธรรมที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ทางประชาธิปไตย ฯลฯ

ความรู้สึกนี้เป็นความต่อเนื่อง ไม่ได้รู้สึกเป็นท่อน ๆ แต่มีทิศทางและความเข้มข้นที่แตกต่างกันแต่ละขั้นของความรู้สึก ซึ่งจะเริ่มจากความเข้มข้นน้อยไปสู่ความเข้มข้นมาก สามารถสรุปแนวคิดนี้ได้ดังภาพที่ 2.5

ภาพที่ 2.5 ขั้นการเกิดความรู้สึก

การวัดความรับผิดชอบต่อสังคม ผู้วิจัยได้วัดความรู้สึก หรือจิตพิสัย ตามแนวคิดของแครทอลล์ และคณะ ซึ่งผู้วิจัยนำมาใช้ 5 ขั้นตอน คือ

1. การรับรู้ (Receiving)

2. การตอบสนอง (Responding)
3. การรู้คุณค่าหรือค่านิยม (Valuing)
4. การจัดระบบคุณค่า (Organization)
5. การสร้างบุคลิกลักษณะ (Characterization)

กมล ภู่งประเสริฐ (2529 : 25- 33) ได้กล่าวถึงวิธีการประเมินโดยสร้างสถานการณ์สรุปได้ว่า เป็นการประเมินโดยอาศัยระดับพฤติกรรมความรู้สึกร่วมกับการสร้างสถานการณ์แล้วกำหนดข้อความตามขั้นความรู้สึกรู้ให้นักเรียนเลือกตอบ

วิธีการประเมิน

1. เลือกสถานการณ์ โดยพิจารณาว่าพฤติกรรมที่ประเมินนั้น เด็กแสดงออกในสถานการณ์อะไรบ้าง
2. การแต่งสถานการณ์ นำสถานการณ์ที่เลือกมา แต่งเติมให้เป็นเรื่องราวที่บุคคลนั้นปฏิบัติคล้อยตามหรือขัดแย้งกับจริยธรรม แล้วถามความเห็นของนักเรียนจากตัวเลือกที่กำหนดให้
3. แต่งตัวเลือก ตัวเลือกเป็นข้อความที่แสดงความรู้สึก หรือความคิดเห็นที่สะท้อนถึงพฤติกรรมในแต่ละขั้นของความรู้สึกรู้ที่เป็นลักษณะสำคัญ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนโดยกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่าง

1. งานวิจัยในต่างประเทศ

ฟิซแพทริก (Fizpatrick, 1975 : 1994 – A) ได้นำกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่างของแรธส์ และคณะ มาศึกษาผลที่มีต่อความคิดรวบยอดแห่งตน และความสามารถในการปรับปรุงด้านบุคลิกภาพและความสามารถทางการอ่าน กลุ่มตัวอย่างนักเรียนเกรด 7 จำนวน 527 คน ในรัฐวอชิงตัน ดี.ซี. จำนวน 24 โรงเรียนจัดแบ่งนักเรียนเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลอง และควบคุม ในกลุ่มทดลองได้ทำการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนและสอนด้วยกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่างเป็นเวลา 16 คาบ ๆ ละ 1 ชั่วโมงเป็นเวลา 16 สัปดาห์ ผลการทดลองปรากฏว่ากลุ่มทดลองมีความคิดรวบยอดแห่งตน และความสามารถในการปรับตัวด้านบุคลิกภาพและความสามารถทางการอ่านสูงกว่ากลุ่มควบคุม

กูเซียค (Guziak, n.d., อ้างถึงใน คณะกรรมการข้าราชการครู, 2530 : 22.) ได้ทำ การวิจัยกับนักเรียนเกรด 5 ที่เรียนวิชาดนตรี โดยกลุ่มควบคุมจำนวน 55 คน ใช้เวลา 8 คาบ ๆ ละ 1 ชั่วโมง ส่วนกลุ่มทดลองจำนวน 51 คน ใช้จำนวน 8 คาบ เป็นเวลา 8 สัปดาห์ โดยการสอนด้วยกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่าง พบว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนความคิดรวบยอดแห่งตน

สูงกว่ากลุ่มควบคุม และมีส่วนทำให้นักเรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางบวกแม้ว่าจะผ่านการทดลองมาหลายสัปดาห์แล้วก็ตาม

2. งานวิจัยในประเทศ

อนัน ปิ่นอินทร์ (2534) ได้ทำการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และระดับการพัฒนาค่านิยม วิชาสังคมศึกษา ด้วยการสอนโดยการทำค่านิยมให้กระจ่าง และการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำนวน 45 คน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนโดยการทำค่านิยมให้กระจ่างกับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอน ของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม และมีระดับการพัฒนาค่านิยมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นอกจากนี้หลังการทดลองพบว่าระดับการพัฒนาค่านิยมสูงกว่าก่อนการทดลอง

ปริดา วิทยากุล (2536) ได้ทำการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความสามารถในการตัดสินใจ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษา ด้วยการสอนโดยกระบวนการของการทำค่านิยมให้กระจ่าง กับการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กลุ่มตัวอย่างนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ กรุงเทพมหานคร แขวงคลองกุ่ม กรุงเทพมหานคร จำนวน 40 คน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนโดยกระบวนการของการทำค่านิยมให้กระจ่าง กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม และมีความสามารถในการตัดสินใจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นอกจากนี้ หลังการทดลอง พบว่า ความสามารถในการตัดสินใจสูงกว่าก่อนการทดลอง

นาคน้อย บุตรประเสริฐ (2538) ได้ทำการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและระดับการรู้จักตนเองด้านจริยธรรม ด้วยการสอนโดยการทำค่านิยมให้กระจ่างและการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม อำเภوتاมะกา จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 50 คน ผลการศึกษา พบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนโดยการทำค่านิยมให้กระจ่าง กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของ

กลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม และมีการรู้จักตนเองด้านจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นอกจากนี้หลังการทดลอง พบว่า การรู้จักตนเองด้านจริยธรรมสูงกว่า ก่อนการทดลอง

มาลาตี โหมคเชียว (2541) ได้ทำการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความสามารถในการคิดแก้ปัญหา โดยการสอนแบบกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่าง และการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ ได้แก่ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนป้อมนาคราชสวนยานนท์ อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 80 คน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนโดยกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่าง กับที่สอนโดยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มี ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม และมีความสามารถในการคิดแก้ปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นอกจากนี้หลังการทดลอง พบว่าความสามารถในการคิดแก้ปัญหาสูงกว่าก่อนการทดลอง

จากผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าเป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้ โดยส่งผลทั้งทางตรง คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน และผลทางอ้อม ได้แก่ การที่นักเรียนมีความสามารถในการคิดแก้ปัญหา ความสามารถในการตัดสินใจ และการรู้จักตนเองด้านจริยธรรม เป็นต้น การสอนโดยกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่าง เป็นกระบวนการที่ส่งเสริมในด้านความคิดอย่างมีเหตุผล นักเรียนเกิดความคิดรวบยอดในเรื่องต่าง ๆ โดยการคิดค้นหาคำตอบให้กับตนเองก่อนจากการสร้างทางเลือกหลาย ๆ ทาง เป็นการทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ แล้วจึงใช้เหตุและผลในการกลั่นกรอง เพื่อหาแนวทางในการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เป็นของสมาชิกในกลุ่มอีกครั้ง พร้อมกับยืนยันทางเลือก และกระทำในบางสิ่งบางอย่างกับทางเลือกนั้น แล้วจึงนำมาปฏิบัติซ้ำ ๆ เพื่อให้เกิดแบบแผนในชีวิตประจำวันของตน ตามแนวความคิดของแรชด์ และคณะ ถ้าต้องการให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องใด ผู้สอนไม่ต้องสอน เพียงแต่สอดแทรกกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่างนี้เข้าไปในกิจกรรมการเรียนการสอนก็สามารถทำให้นักเรียนมีพฤติกรรมตามที่ต้องการ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อสังคม

1. งานวิจัยต่างประเทศ

เพค (Peck, 1958) ได้ศึกษาพบว่า ความรับผิดชอบในหน้าที่การงานขึ้นอยู่กับการฝึกวินัย โดยอาศัยความรัก จะทำให้เด็กมีพัฒนาการด้านความรับผิดชอบในหน้าที่การงานสูงขึ้นด้วย

ซุนนิค (Sunich.1963) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการการรับรู้ด้านความรู้สึกรับผิดชอบของเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางสังคมต่ำและปานกลาง พบว่า เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางสังคมปานกลาง มีการรับรู้ด้านความรู้สึกรับผิดชอบได้เร็วกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางสังคมต่ำ

ซัลลิแวน (Sullivan.1989) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้ในการทำการบ้าน และความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานการบ้านกับการพัฒนาความรับผิดชอบ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา

ตอนปลาย จำนวน 45 คน จากการศึกษา พบว่า ในการทำการบ้านของนักเรียนจะส่งผลทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น และยังช่วยในการพัฒนาความรับผิดชอบด้วย

2. งานวิจัยในประเทศ

ไชยรัตน์ ปรานี (2531) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พฤติกรรมการทำงานกลุ่ม และความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษา โดยการสอนแบบซินติเคทกับการสอนตามคู่มือครู พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ .01 พฤติกรรมการทำงานกลุ่มของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และความรับผิดชอบต่อสังคมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกัน

ภาวนา เทียนขาว (2540) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสามารถในการคิดแก้ปัญหาและความรับผิดชอบต่อสังคม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษา ด้วยการสอนแบบแก้ปัญหากับการสอนตามคู่มือครู พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ความสามารถในการคิดแก้ปัญหาของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และความรับผิดชอบต่อสังคมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ธารรัตน์ ยิ่งยง (2542) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ความสามารถในการคิดแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและความรับผิดชอบต่อสังคม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนด้วยการสอนแบบโครงการประกอบการประชาสัมพันธ์กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชาสังคมศึกษาของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ความสามารถในการคิดแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทาง

สถิติที่ระดับ .01 และความรับผิดชอบต่อสังคมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยที่ความรับผิดชอบต่อสังคมของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม

พยางค์ จิระพงษ์ (2544) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษาโดยชุดกิจกรรมการเรียนรู้ระบบ 4 MAT กับกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนวิชาสังคมศึกษาของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และความรับผิดชอบต่อสังคมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยที่ความรับผิดชอบต่อสังคมของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม

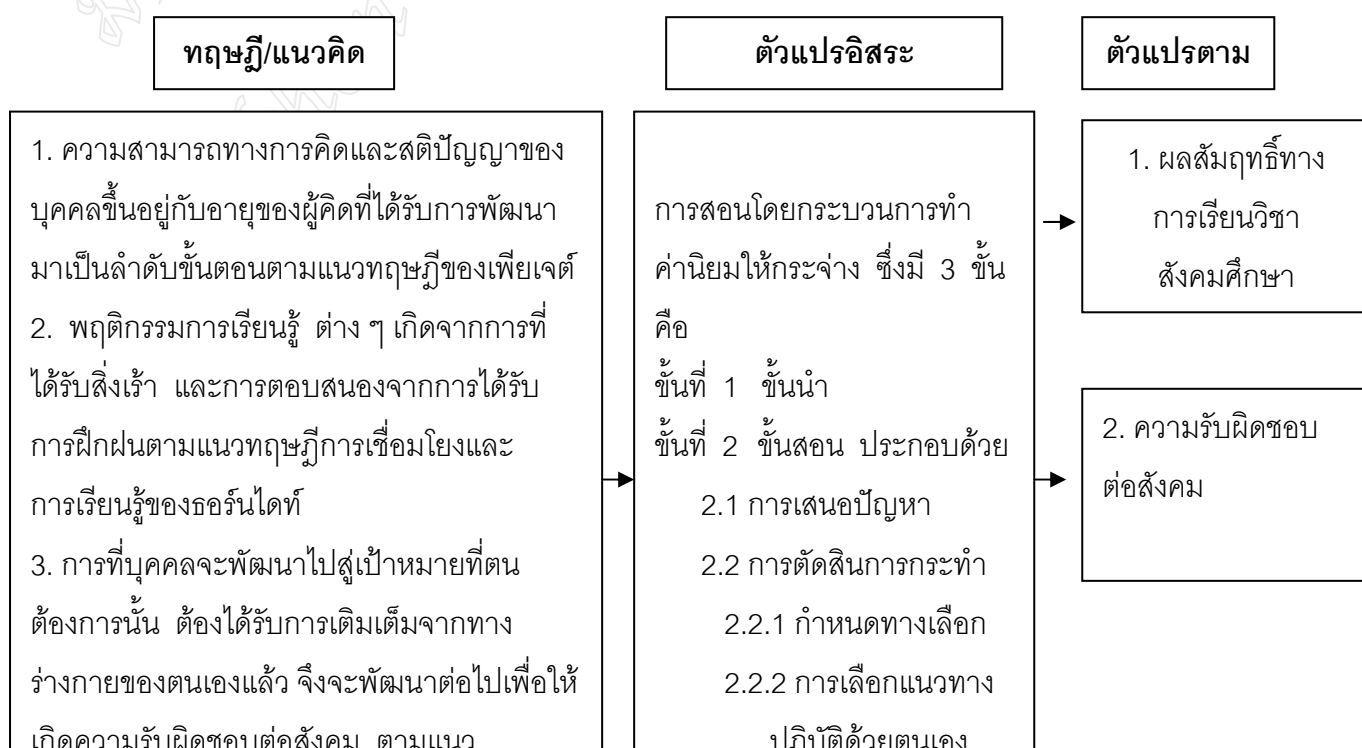
จากงานวิจัยดังกล่าว เห็นได้ว่าความรับผิดชอบต่อสังคมนั้น สามารถพัฒนาได้จากวิธีการสอน กระบวนการสอน หรือเทคนิคการสอนที่หลากหลาย เพียงแต่การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน ต้องมุ่งเน้นให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง หรือมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ ผู้เรียนได้มีความรู้ความเข้าใจไปพร้อม ๆ กับการปฏิบัติ โดยมีผู้คอยชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องให้ ด้วยเหตุผลนี้จึงทำให้ผู้วิจัยคาดหวังว่าการสอนโดยกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่างเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ส่งเสริมและพัฒนาให้นักเรียนเกิดความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยเช่นเดียวกับวิธีที่กล่าวมา

กรอบความคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ การสอนโดยกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่าง และความรับผิดชอบต่อ เพื่อนำแนวคิดต่าง ๆ มาจัดทำแผนการสอน เพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน ให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ ซึ่งส่งผลให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา และความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้น การที่คนเราจะกระทำหรือยอมรับสิ่งต่าง ๆ นั้น ต้องเกิดจากการได้เรียนรู้จากการกระทำของตนเอง โดยที่ครูต้องเตรียมความพร้อมของเด็กก่อน เมื่อมีความพร้อมการเรียนรู้ก็จะเกิดขึ้น และค่อย ๆ พัฒนาไปตามอายุอย่างต่อเนื่องและมีขั้นตอน ถ้าได้รับการฝึกบ่อย ๆ ก็ทำให้มีความชำนาญ พฤติกรรมใดได้รับการยอมรับจากสังคม พฤติกรรมนั้นจะได้รับการปฏิบัติต่อไปเรื่อย ๆ จนเกิดเป็น คุณลักษณะที่พึงประสงค์และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เป็นการเชื่อมโยงทั้งทางด้าน สถิติปัญญาและความรู้สึก โดยผู้เรียนเป็นผู้ลงมือกระทำ พร้อมกับสร้างและเลือกแนวทางปฏิบัติด้วยเหตุผล พิจารณาถึงผลดีและผลเสียที่จะเกิดขึ้นกับทางเลือกนั้น ๆ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และมีความรู้สึกที่ดีต่อการตัดสินใจ สร้างความรับผิดชอบต่อเกิดขึ้นทั้งต่อตนเองและสังคม ซึ่งเป็นไปตามหลักการวัดความรู้สึกของ แครทวอล และคณะ ที่จำแนกจุดประสงค์ การเรียนรู้เกี่ยวกับทางด้านความรับผิดชอบต่อไว้ในด้านความรู้สึก

(Affective Domain) อย่างมีขั้นตอน จัดจำแนกตามความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับบุคคลนั้น ๆ สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ ตัวแปรอิสระ คือ การสอน ตัวแปรตาม คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชาสังคมศึกษา และความรับผิดชอบ ต่อสังคม ดังแสดงในภาพที่ 2.6

กรอบความคิดในการวิจัย

ภาพที่ 2.6 กรอบความคิดการสอนโดยกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่าง

ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา และความรับผิดชอบต่อสังคม

สมมุติฐานในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักการ ทฤษฎีและงานวิจัยของอนันต์ ปิ่นอินทร์ (2534) ปรีดา วิทยากุล (2536) นาคน้อย บุตรประเสริฐ (2538) และมาลาตี โหมคเขียว (2541) พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ที่ได้รับการสอนโดยกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่างสูงขึ้น และมีการพัฒนาค่านิยม ความสามารถในการตัดสินใจ การรู้จักตนเองทางด้านจริยธรรม และความสามารถทางการแก้ปัญหาตามลำดับสูงขึ้น จากเหตุผลดังกล่าวมา ผู้วิจัยจึงได้ตั้งสมมุติฐานในการวิจัยไว้ดังนี้

1. นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่าง มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนตามปกติ
2. นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่าง มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนตามปกติ

3. นักเรียนที่เรียนวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการสอนโดยกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่าง มีความรับผิดชอบต่อสังคม หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
Nakhon Sawan Rajabhat University